

VIZE ZMĚNY HOSPODÁŘSKÉ STRATEGIE ČESKÉ REPUBLIKY

Hospodářsko-politické priority

VIZE ČMKOS

The diagram consists of two horizontal bars. The top bar is white and is labeled 'VIZE ČMKOS'. The bottom bar is grey. A vertical line is drawn through the right side of both bars. A large white arrow points upwards from the top bar, and a large grey arrow points downwards from the bottom bar. A large grey 'X' is superimposed over the downward-pointing arrow, indicating a shift or change in direction.

Autoři: Ing. Martin Fassmann, Ing. Jaroslav Ungerman, CSc.

Studie navazuje na analýzy „Sociální a ekonomické dopady integrace České republiky do EU – Nové příležitosti, možná rizika“ a „Sociální a ekonomické souvislosti integrace ČR do EU – Ekonomická konvergence, konkurenceschopnost a sociální soudržnost“, zpracované v letech 2001–2002, na jejichž zpracování se autoři podíleli. Autoři se přímo hlásí k odkazu dvou výrazných osobností české ekonomické vědy, a to Ing. Růženy Vintrové, DrSc., a Ing. Miloše Pícku, CSc. Ty lze také považovat za spoluautory předkládané studie.

Vize změny hospodářské strategie České republiky

Hospodářsko-politické priority

Shrnutí

Jsou tomu téměř čtyři roky, kdy Českomoravská konfederace odborových svazů zveřejnila svůj zásadní programový dokument „Vize ČMKOS pro Českou republiku“. Dokument, který jako první narýsoval představu zásadní změny v oblasti hospodářské, sociální a rozpočtové politiky České republiky v nových podmínkách. Dokument splnil svou úlohu. Ukázal, že existuje alternativa vůči dlouhodobé restriktivně destruktivní politice pravicových vlád. V zásadních oblastech předznamenal směr, kterým se dnes ubírá politika současné vládní koalice (i když všechny záměry obsažené ve Vizi nejsou naplňovány). To však nestačí.

V souvislosti s deklarovanou ambicí současné politické reprezentace v historicky krátkém čase přijmout euro a s ohledem na měnovou politiku ČNB, zaměřenou na oslabování české koruny, nazrává podle ČMKOS čas vyjasnit si – vedle již výše zmíněné Vize – další směry a priority celkové hospodářské strategie České republiky. Vyjasnit si propojenost a sladěnost jednotlivých opatření této strategie ve střednědobém i dlouhodobém časovém horizontu.

Koncepčních materiálů, vztahujících se k tvorbě hospodářské politiky resp. hospodářské strategie státu, se v posledních měsících a fakticky i letech objevila řada. Jejich společným rysem však je, že postrádají jasnější vymezení priorit a chybí jejich vzájemná koordinace. Jednotlivá dílčí opatření hospodářské politiky pro střednědobý a dlouhodobý časový horizont nejsou navzájem provázána, existují rozdílné přístupy ke stejným otázkám, dokumenty se překrývají. Jejich společným rysem je to, že často zcela pomíjejí některé závažné otázky právě celkové hospodářské strategie ČR. Širší zastřešující rámec není v těchto dokumentech formulován.

Bez takového zastřešujícího rámce, který by přípravu jednotlivých dokumentů předem usměrňoval, nelze však dosáhnout jejich účinné koordinace. A této koordinace už vůbec nelze dosáhnout až následným meziresortním připomínkovým řízením. Zřetelně se tento problém projevil například při přípravě Akčního plánu na podporu hospodářského růstu. Ten vznikl fakticky „sběrovou metodou“. Shrnul představy jednotlivých resortů o zaměření jejich hospodářských politik, a přitom nebyla a není jasná jeho vazba na záměry a směr rozpočtové politiky státu (respektive vývoj ukazuje, že tyto dvě linie se zcela neshodují).

V ČR se v zásadě dlouhodobě (a to nejen v období pravicových vlád) prosazovala a fakticky stále prosazuje jako „jediná správná“ linie hospodářské politiky státu linie fiskální konsolidace. Kontury reálné hospodářské politiky státu zůstávají výrazně v pozadí či jsou naprosto nejasné.¹ To neznamená, že by se v české ekonomice nic nedělo. Dělo se a děje jaksi automaticky „samospádem“ při velmi malém zájmu a zásahu státu.

---

¹ Zjevným symbolem tohoto problému může být např. tzv. Konvergenční program. Tento materiál každý rok povinně předkládaný vládou Evropské komisi je celý v podstatě beze zbytku věnován otázkám fiskální konsolidace a její modelaci na tři roky dopředu. O vlastní konvergenci, tedy přibližování jednotlivých ekonomických parametrů (ekonomický výkon, produktivita práce, mzdy, zaměstnanost a nezaměstnanost apod.) mezi ČR a EU, je zde uvedeno jen minimum. Přitom co jiného než přibližování výkonnosti české ekonomiky

Dosavadní vývoj České republiky, zvláště v období ekonomické krize v letech 2008–2013 jasně ukázal, že fiskální konsolidace a celková strategie hospodářského rozvoje reálné ekonomiky jsou spojené nádoby a nemohou být koncipovány izolovaně bez nebezpečí výrazných národohospodářských ztrát.

Jakkoliv je fiskální konsolidace nesporně vážný problém, podle názoru ČMKOS by měla být vždy podřízena vyššímu cíli, který musí sledovat všechny vlády, a tím je zajištění zaměstnanosti, hospodářského růstu a zvýšení životní úrovně obyvatelstva. Dostatečně silný hospodářský růst je také nejlepším řešením problému omezených finančních zdrojů. Je ovšem zřejmé, že ani realisticky představitelné zrychlení ekonomického růstu nemůže v existující situaci vyřešit velký rozsah nerovnováhy veřejných financí, které vyžadují zásadní reformy jak na výdajové, tak, a to je třeba zdůraznit, v první řadě na jejich příjmové straně.

Česká republika po dlouhém období ekonomického poklesu a stagnace (zapříčiněné nejen světovou krizí, ale také přehnanou fiskální restrikcí české vlády) zaznamenala loni růst ekonomiky. HDP vzrostl – po dvou letech poklesu – meziročně o 2 % HDP a bylo to přijato téměř s nadšením. Růst HDP se očekává i letos. Pravděpodobně dosáhne až k hranici 4 % a definitivně tak bude překonána úroveň roku 2008.

Zda se opravdu ocitáme na dlouhodobější růstové trajektorii – jak očekávají současné oficiální prognózy – je však velmi těžké odhadnout. Především s ohledem na výraznou proměnlivost vnějšího prostředí, na kterém je Česká republika výrazně závislá.

Budeme-li však ekonomický růst posuzovat v dlouhodobějším horizontu, pak je očividné, že růst České republiky patří k nejpomalejším v rámci nových členských zemí EU ze střední a východní Evropy. Tedy zemí, které by se měly přibližovat k vyspělému jádru Evropské unie. Roční tempa našich sousedů Slovenska a Polska a také pobaltských států se v posledních letech stabilně pohybují okolo 3 %. Česká ekonomika naproti tomu jako by právě v posledních letech „šlapala vodu“. Jednou je nad hladinou, jednou pod hladinou.

Ve druhé polovině předchozí dekády začal velmi slibně nastoupený růst v České republice ztrácet dech a v letech 2009–2014 česká ekonomika fakticky stagnovala. Došlo k tomu nejen v důsledku hospodářské krize, které se Česká republika nevyhnula, ačkoliv tehdejší vládní garnitura tvrdila pravý opak, ale také v důsledku zahájení „reform“ pravicové koalice vlády Mirka Topolánka. Ty dopad krize ještě umocnily.

Lze to velmi výmluvně dokumentovat i na porovnání průměrných ročních temp růstu HDP za posledních pět let, tedy už za pokrizové období. Česká ekonomika nejen že v letech 2010–2014 dosahovala nejnižšího tempa růstu v regionu střední Evropy, ale její růst byl i jedním z nejnižších v rámci nových členských zemí SVE.

Po dlouhých letech, kdy se v ukazateli výkonnosti začala česká ekonomika vzdalovat vyspělé části Evropské unie, se teprve v roce 2014 její výkonnost začala k vyspělým zemím opět přibližovat. Podle odhadu dosáhla loni výkonnost české ekonomiky (HDP na hlavu v paritě kupní síly) vůči zemím EU (28) 84 %, vůči eurozóně (18) cca 78 %. Vůči Německu je to cca 68 %.

Na hodnoty dosahované v předkrizovém období vůči EU 28 jsme se sice dotáhli, avšak je to spíše způsobeno zaostáváním či propadem některých členských zemí EU (a nezapomeňme, že tohoto průměru patří i ČR) než našim úsilím.

Zvláště varovně by mělo zaznít, že za posledních sedm let se výkonnost naší ekonomiky výrazně vzdálila Německu i Rakousku. Vůči Německu klesla výkonnost české

---

vyspělým zemím EU by mělo být cílem hospodářské politiky státu? Jde o typický, až učebnicový příklad záměny nástroje a cíle, který však českému ekonomickému mainstreamu zcela uniká.

ekonomiky mezi lety 2007–2014 o 4 procentní body (ze 72 % na 68 %) a vůči Rakousku o 2 procentní body (ze 68 % na 66 %).

Je zřejmé, že existující růstová dynamika české ekonomiky stále nestačí k uzavírání mezery v ekonomické úrovni ve vztahu k nejvyspělejším zemím Evropské unie a žádoucímu postupu reálné konvergence. Nestačí tedy ke sblížování veličin reálné ekonomiky především ve výkonnosti, produktivitě práce a v celkové konkurenceschopnosti. Důsledkem tohoto vývoje pak je, že se neuzavírá, v některých okamžicích dokonce rozšiřuje mezera ve mzdových úrovních, v úrovni celkových příjmů domácností, což je koneckonců syntetický ukazatel celkové životní úrovně obyvatel.

V roce 2014 dosáhla výše hodinových hrubých mezd (v přepočtu oficiálním měnovým kursem) v České republice 29 % úrovně Rakouska a 28 % Německa. Jinak řečeno, za průměrnou mzdu jednoho rakouského nebo německého zaměstnance si mohou firmy z těchto zemí najmout tři české zaměstnance a ještě část peněz ušetří. Přitom mnohokrát slyšíme, že mzdové náklady jsou – i při vědomí těchto relací – v české ekonomice příliš vysoké a odrazují potenciální investory. K takovým konstatacím zbývá jen jediná otázka: Kam až by měly české mzdy klesnout?

Podle mezinárodních analýz se za posledních deset let české mzdy přiblížily vůči našim sousedům zhruba o 7 procentních bodů.² Přirozeně že takový růst, posuzujeme-li ho pod zorným úhlem možností růstu životní úrovně obyvatelstva, je nedostatečný. Nelze totiž zapomínat, že mzdy v České republice vycházejí z velmi nízké výchozí úrovně, a sice z úrovně uměle vytvořené na počátku ekonomické transformace extrémním stlačením kursu české koruny hluboko pod úroveň parity kupní síly a k tomu ještě stlačením růstu mezd mzdovou regulací výrazně pod úroveň růstu produktivity práce.³

Podle tvůrců ekonomické transformace na počátku devadesátých let měly tyto dva tzv. transformační polštáře – levná práce a výrazně podhodnocený vývoz umožňující prodávat naši produkci hluboko pod skutečnou hodnotou – zajistit České republice přechodnou transformační výhodu, která měla údajně zabezpečit vzestup konkurenceschopnosti a následně rychlý růst české ekonomiky a rychlé přiblížení naší životní úrovně nejvyspělejším zemím Evropské unie.

To samozřejmě byla a nemohla ani nebýt iluze, která snad platí v učebnicích, ale nikoli již v reálném životě. Proto se tyto předpoklady zcela nevyhnutelně nenaplnily a – jak před tím varovali kritici transformace – jejich dědictví přetrvává v ekonomice dosud a pro další generace bude jednou z velmi obtížně překonatelných překážek.

Na světovém či evropském trhu se naše výrobky staly lacinými, a to je jejich údajná konkurenční výhoda, a jsou srovnávány s výrobky ze zemí s podstatně nižší životní úrovní. Kromě toho jsme ztratili trhy a dostali se do postavení podřízené ekonomiky, tj. ekonomiky závislé na dodávkách komponent a subdodávek jiným ekonomikám.

---

² V roce 2014 činila průměrná hodinová mzda v ČR 6,85 eura, v Rakousku 23,3 eura a v Německu 24,4 eura. Eurostat, Labour cost in the EU No 56/2015, 30. March 2015.

³ Podle odhadů činila míra podhodnocení československé koruny měřená indexem ERDI (Exchange Rate Deviation Index) na bázi HDP vůči DEM v roce 1990 hodnoty 5,17, tj. DEM tedy měla v tehdejší Československu při oficiálním směnném kursu 5,17krát vyšší kupní sílu než v tehdejší západní Německu. Fakticky šlo o „výprodejový kurs“, což se velmi „úspěšně“ projevilo při následné plošné privatizaci české ekonomiky. Viz: Sociální a ekonomické dopady integrace České republiky do Evropské unie, Rada vlády pro ekonomickou a sociální strategii, červenec 2001, str. 112.

V průběhu transformace, privatizace, liberalizace a řady různých „reform veřejných financí“ se většina slibů z počátků transformace vypařila. Jediné co zůstalo a zůstává jako smutné dědictví ekonomické transformace 90. let, je velmi nízká úroveň nominálních mezd a platů v České republice.

Cílem Českomoravské konfederace odborových svazů je, aby reálná konvergence české ekonomiky k vyspělým zemím EU a především konvergence mezd a platů probíhala co nejrychleji. Koneckonců Česká republika a čeští občané přece nevstupovali do Evropské unie s vidinou, že ve zkratce řečeno jsou a zůstanou „žebráky“ Evropy. A nebylo by dobré, aby tato vidina byla spojována s přijetím eura jako společné měny EU.

Je jasné, že proces reálného sblížení, resp. přibližování české ekonomiky vyspělým zemím EU nemůže pokračovat dosavadním tempem, protože nedává časově srozumitelnou perspektivu zarámovanou do horizontu jednoho lidského života.

ČMKOS je proto přesvědčena, že musí dojít k zásadní změně ve směru a obsahu hospodářské politiky České republiky. Musí dojít především k urychlení reálné konvergence na základě zrychlení ekonomického růstu.

Představa, že budeme pokračovat dosavadními způsoby sblížení ekonomické úrovně, je sotva přijatelná. **Vyrovnaní mzdových úrovní s nejbližšími vyspělými sousedy, které by při současném tempu trvalo ještě dalších zhruba 100 let, by se totiž nedožili ani naši vnuci.**

Formulace a prosazení této nové strategie hospodářské politiky jsou nutné i z toho důvodu, že se v posledních letech v zásadě znovu oživují, a nejen oživují, ale uvádějí už i do praxe „osvědčené“ nástroje politiky levné práce tzv. transformačních polštářů. Vývoj mezd jako by se ocital v kleštích, které ho svazují.

Záměrná devalvace kursu české koruny na podzim roku 2013 a následné udržování v podstatě pevného kursu koruny vůči dolaru a tím spíše ke znehodnocujícímu se euru, prováděné centrální bankou, tvoří jedno rameno těchto kleští, druhé pak rozvíjející se diskuse o údajně velmi vysokých nákladech práce vůči dosahované produktivitě v ČR.

A je zde ještě jeden důvod pro změnu nové strategie hospodářské politiky. Tím je ambice části české politické scény přijmout společnou měnu euro ve fakticky velmi krátkém čase.

Přes množství slov, názorů a rozborů o skutečném dopadu přijetí eura na českou ekonomiku toho příliš mnoho konkrétního řečeno nebylo. Od posledních analýz, které byly připravovány ještě před vstupem do Evropské unie, zde existuje výrazná časová přetřžka v komplexní diskusi o euru. Z probíhající „diskuse“ lze totiž nabýt dojmu, že přijetí či nepřijetí eura není podmíněno ničím jiným než splněním tzv. maastrichtských kritérií (čili naplněním podmínek takzvané nominální konvergence). To nikdy nebyl a není názor ČMKOS.

Podle našeho názoru se z diskuse vytrácejí otázky související s mírou reálné konvergence české ekonomiky. Konkrétně například s jakou úrovní mezd, platů a celkové produktivity budeme přijímat euro a hlavně s jakou cenou, resp. jakým kursem se budou tyto veličiny oceňovat (samozřejmě i veškerá aktiva obyvatel ČR včetně např. jejich úspor). I z tohoto důvodu pohlíží ČMKOS s pochybnostmi a obavami na pokračující intervence ČNB ve prospěch oslabení koruny. Ta, reálně pevně svázaná se slábnoucím eurem, se ruku v ruce s ním dále znehodnocuje ve vztahu k měnám mimo eurozónu.

Je třeba se vrátit k diskusi o reálné ekonomice a o zdrojích a šancích na zvýšení její skutečné a dlouhodobé konkurenceschopnosti. Jen na základě tohoto vývoje je možno se

reálně orientovat na termín přijetí eura. Manipulace s kursem měny může reálně ekonomice pomoci jen velmi omezeně, a to ještě jen krátkou dobu. Zkušenosti z počátku devadesátých let a stejně i současná devalvace koruny vůči euru by měly být v tomto ohledu dostatečně varující. V žádném případě zásadní restrukturalizační opatření v reálné ekonomice nemůže manipulace s kursem nahradit.

Česká ekonomika musí prokázat svou životaschopnost a konkurenceschopnost bez kursové berličky a teprve pak lze uvažovat o přijetí eura. To je, podle názoru ČMKOS, poučení z předchozích 25 let ekonomického vývoje České republiky a také to je jediná možná cesta k bezporuchovému přijetí eura. Přitom odhlížíme od problémů, které v současnosti eurozóna prožívá a které termín pro přijetí eura oddalují a ve skutečnosti dávají české ekonomice čas na adaptaci.

Česká republika dnes reálně stojí, ať už si to uvědomujeme či nikoli, před volbou, zda se bude dále prosazovat politika levné práce – levného kursu koruny, politika nízkých mezd, nízkých sociálních standardů a nízkých daní, anebo se vydá cestou rozvoje efektivnosti, rychlého růstu, konkurenceschopnosti atd.

Přírozeně že realizace takové strategie je nesnadná, neboť předpokládá zásadně změnit dosavadní směr hospodářské politiky, a tedy předpokládá vytvořit vládní hospodářskou strategii, která bude schopna takové cíle naplnit.

Znamená to mj. zvážit, zda je vůbec reálné se v dané situaci po bezbřehé a v řadě případů přímo destrukční privatizaci dostat bez podpory státu na špici v některých moderních a rozvíjejících se odvětvích či oborech, na špici v těch oborech, kde je také možno dosahovat rovnoprávných cen a vysoké produktivity práce. Je to i realistické ocenění faktu, že ekonomika se v minulých letech profilovala, a ten proces dosud pokračuje, jako záložní ekonomický prostor německé ekonomiky se vším co, taková závislost znamená.

Je bezpochyby velmi těžké říci, zda se taková změna hospodářské politiky České republiky, o které je řeč v dalším textu, podaří či nikoli. Ani my to nedovedeme s jistotou říci. Nicméně po 25 letech zkušeností je patrné, jak se bude naše postavení v evropské ekonomice vyvíjet, budeme-li pokračovat stále stejnou cestou politiky levné práce. To je cesta technologického zaostávání a sestupu k nižším stupňům zpracování, s nižší přidanou hodnotou, s nižším oceněním, s nižší produktivitou a samozřejmě i s nižšími mzdami. Je to cesta, jakou se Česká republika může dostat do pasti chudoby.

I. Výkonnost České republiky v kontextu evropské ekonomiky

Východiska

Světová ekonomická krize zásadně změnila poměr sil a postavení velkých světových regionů. Došlo k výraznému vzestupu hospodářské síly Číny, Indie a dalších dynamicky rostoucích rozvojových ekonomik, zatímco vliv USA a Evropy se oslabil. Tyto přesuny mají své důsledky i pro ekonomiky malých střeoevropských zemí, které v procesu transformace úzce navázaly své ekonomiky na vyspělé západoevropské země a do určité míry se v některých případech staly jejich doplňkem či přívěskem jako subdodavatelé méně a středně náročných polotovarů a výrobků. Proto i jejich pozice se v mezinárodním obchodě mění a bude měnit.

Vazba české ekonomiky na Německo a na EU celkově je v současnosti těsnější, než byla závislost na ekonomice Sovětského svazu a zemí RVHP v době existence východního bloku. Vztahy k ostatním regionům mimo EU se po roce 1989 výrazně oslabily. Vlivem silné vazby na Německo má česká ekonomika nejvyšší geografickou koncentraci obchodu ze všech nových členských zemí EU.⁴

V době, kdy západoevropské země i USA mají podstatně pomalejší ekonomický růst než dynamicky se rozvíjející země Asie a dalších kontinentů, by diverzifikace zahraničního obchodu mimo region Evropy a Severní Ameriky byla velmi žádoucí.

Obtížným problémem pro malé střeoevropské ekonomiky je nalezení specifického výrobního profilu a takového zaměření aktivit, v němž by mohly uplatnit své přednosti v nových podmínkách. Česká ekonomika zatím disponuje bohužel již trvale slábnoucím potenciálem pracovní síly s dlouhodobou průmyslovou tradicí a poměrně vysokou kvalifikační a vzdělanostní úrovní.

Určitým vodítkem pro posouzení existujících předpokladů mohou být údaje o vzdělanostní struktuře obyvatelstva, v níž se prosazuje trend široké vzdělanosti na střeoškolské úrovni při (v mezinárodním měřítku) mimořádně nízkém podílu obyvatelstva s nejnižším vzděláním. Silně nadprůměrný je rovněž podíl i dynamika zaměstnanosti v kvalifikačně náročných profesích.

V terciárním vzděláním však Česká republika za nejvyspělejšími zeměmi stále výrazně zaostává (zčásti je zaostávání vyvoláno metodickou nesrovnalostí statistik). Situace v mladších věkových skupinách se v tomto směru v posledních letech sice rychle zlepšuje, přetrvává však nízký podíl absolventů technických oborů, což bude dlouhodobě podvazovat inovační schopnosti ekonomiky.⁵ Je nutno proto zdůraznit, že většina nově vznikajících

---

⁴ Za leden až červen 2015 směřovala zhruba třetina vývozu z ČR do Německa a do EU 28 cca 82 %. Přitom vývoz do Ruska činil jen 2 % a do Číny 1,2 %, zatímco dovozy z těchto zemí činily 3,1 %, resp. 12,6 % z celkového dovozu.

⁵ Bez vzděláním nebo pouze s primárním či nižším sekundárním vzděláním je v ČR jen mírně přes deset procent obyvatelstva v produktivním věku, zatímco průměr za EU 28 či Euro 18 činí bezmála třicet procent. (Např. i v tak vyspělé zemi, jako je Německo, je počet těchto osob cca 20%.) Hodnota tohoto ukazatele (za rok 2014 – 12,4%) je v ČR nejnižší ze všech zemí EU.

Podíl obyvatelstva ve věku 25 až 64 let s dosaženým vyšším sekundárním nebo postsekundárním vzděláním činí téměř 70 % – průměr za EU 27 činí pouhých 47 %. Naproti tomu podíl obyvatelstva s dokončeným terciárním vzděláním dosahuje jen 19 %, zatímco průměr za EU 28 činí 26 %.

kapacit terciárního vzdělávání je zaměřena na humanitní vědy a tedy nepovede k bezprostřednímu překonání nedostatku technických profesí.

Príznivé předpoklady kvalifikační struktury obyvatelstva nejsou při zaměření na jednoduché či jen středně technicky náročné hromadné výroby meziproductů dostatečně využity. Čelit konkurenci nově se industrializujících mladých ekonomik s jejich nepřekonatelnou výhodou podstatně nižších jednotkových pracovních nákladů je možno pouze při zaměření na takové originální produkty a služby, které jsou jim zatím nedostupné nebo vzdálené a také pružným přizpůsobováním se k individuálním potřebám náročných zákazníků. Jde o přechod ke kvalitativně založené konkurenční výhodě.

Příklady Finska nebo Dánska, které se s inovovanými výrobky a službami znalostně náročných odvětví na světovém trhu prosadily, ukazují na možnost a schůdnost takového zaměření. Obě jmenované země se současně nacházejí na předních příčkách vzdělanostní úrovně nejvyššího stupně.⁶ Z této zkušenosti vyplývá význam posilování terciárního vzdělání především v technických oborech.

Překonávání zaostalosti a rychlost odstraňování mezery v ekonomické úrovni vůči vyspělým zemím bude záviset na tom, jak se jednotlivé země a lokální komunity dokážou přizpůsobit nové situaci. Je stále zřetelnější, že tento úkol je spojen s potřebou opětovných hlubších strukturálních změn, jakými česká ekonomika ve své novodobé historii procházela již vícekrát.

V české ekonomice došlo v delším historickém vývoji vícekrát k radikální přestavbě celkové ekonomické struktury spojené s hledáním nových trhů. Stalo se tak po rozpadu poměrně velkého trhu Rakousko-Uherska při vzniku samostatného Československa, kdy struktura výroby i vývozu v meziválečném období nabyla odlišných podob než v rámci bývalé monarchie. Po druhé světové válce se zaměření výroby opět měnilo, neboť ekonomika se přizpůsobovala funkci „kovárny a strojírní“ v rámci sovětského bloku. Konec centrálního plánování a přechod k volnému trhu po listopadu 1989 znamenal další výraznou změnu ekonomické struktury.

Cílem tvorby dlouhodobé strategie české ekonomiky je především zabránit petrifikaci dosavadní struktury a změnit směr sestupné restrukturalizace ekonomiky směrem k nižším stupňům zpracování. Domníváme se, že přesně toto riziko dnes hrozí České republice.

Při tomto srovnání je však nutno vzít v úvahu, že vyšší odborné středoškolské vzdělání v ČR je v některých ohledech (např. v počtu let studia) srovnatelné s bakalářským stupněm vysokoškolského vzdělání v jiných zemích. Dále je nutno vzít v úvahu nezanedbatelný nárůst tohoto ukazatele v posledních 10 letech, kdy jeho hodnota vzrostla o 8 proc. bodů. (Údaje ze rok 2014. Pramen: Eurostat, Population and Social Conditions – Databáze.)

⁶ Finsko patří v rámci EU 28 mezi země s výrazně nadprůměrným podílem obyvatelstva s terciárním vzděláním v produktivním věku. V roce 2014 dosáhl tento podíl téměř 35 %. Strukturální výhodou Finska navíc je, že má v evropském srovnání absolutně nejvyšší podíly studujících (i absolventů) technických škol na celkovém počtu studentů. Jde o obory studia matematiky, výpočetní techniky, strojírenství, technických inženýrských oborů a stavebnictví.

Aktuálně se tento podíl pohybuje zhruba na úrovni 34 %, ale na začátku tisíciletí to bylo až 38 %. Při porovnání tohoto ukazatele v rámci EU 28 je tak Finsko spolu s Německem, kde se v posledních letech tento podíl zvýšil na 33 %, daleko vpředu před ostatními zeměmi. Jejich podíly totiž začínají zhruba o 10 procentních bodů níže. V tomto ohledu je možno už jen se smutkem vzpomenout na hodnotu 30 %, kterou dosahovala ČR ještě na počátku tohoto tisíciletí. Za deset let u nás klesla hodnota tohoto ukazatele o 5 procentních bodů a Česká republika se přiřadila k průměru zemí EU. (Pro úplnost však poznamenáváme, že částečně je pokles tohoto ukazatele ovlivněn výrazným přírůstkem jmenovatele, tj. celkového počtu vysokoškoláků, který zřetelně směřuje mimo technické obory.)

Překonání tohoto stavu a nalezení cest k rychlejšímu překonávání mezery v ekonomické úrovni vůči vyspělým zemím vyžaduje, jak naznačují zkušenosti evropských zemí, dosáhnout spolupráci hlavních politických sil a zajistit shodu v celonárodním úsilí změnit existující poměry a využít vznikající nové příležitosti. Tak tomu bylo v některých malých ekonomikách, které v obtížné situaci dokázaly využít příležitosti a svých skrytých předností a povedl se jim „irský zázrak“ nebo „finská modernizace“. Zda takové celonárodní shody bude možno dosáhnout, je zásadní otázkou příštích let.

Pozice české ekonomiky do roku 1989 (stručný nástin)

V běžné publicistice široce koluje tvrzení, že česká ekonomika patřila v minulosti ke světové špičce a řadila se mezi 15 nejvyspělejších zemí. Takovéto hodnocení – aniž by k němu byly předloženy důkazy – je značně nadsazené. Opřeme-li se o střízlivé hodnocení fakt, pak v celém historickém vývoji lze ekonomiku na území dnešní České republiky zařadit mezi středně vyspělou.

V době Rakousko-Uherska dosahoval národní důchod na obyvatele v „historických“ českých zemích asi dvou třetin úrovně tehdejšího Německa a polovinu úrovně Švýcarska. Při vzniku Československa se jeho ekonomika nacházela spíše pod evropským průměrem a předstihovala pouze země východní a jižní Evropy (včetně Itálie).⁷

Daleko vpředu se podle výše národního důchodu na obyvatele nacházela nejen tehdy přední velmoc Velká Británie, ale také Švýcarsko, Nizozemsko, Francie, Dánsko, značný předstih mělo i Německo, Španělsko, Belgie a Norsko. Jestliže národní důchod Československa ve vztahu ke středně vyspělému Německu dosahoval pouze 50 až 55 %, pak o evropské první lize lze v případě Československa jen těžko hovořit.

V meziválečném vývoji se mezinárodní ekonomická pozice Československa posunula vpřed, avšak ani ve vrcholné fázi rozvoje za první republiky nelze hovořit o špičkové ekonomické pozici. Podle známého ekonoma C. Clarka, který zachycuje průměrnou veličinu národního důchodu na obyvatele v dekadě 1925–1934, dosahoval národní důchod Československa v propočtu na obyvatele v ročním průměru 455 \$ (přepočteno na jednotnou základnu cen v USA). Více než třikrát vyšší úroveň, kolem 1 400 \$, byla docílena v USA a Kanadě. Z evropských zemí byly tehdy na předních místech Velká Británie a Švýcarsko s důchodem na obyvatele mezi 1 000 až 1 100 \$, což je ve vztahu k Československu zhruba asi 2,3násobku, Nizozemsko dosahovalo zhruba dvojnásobku. Německo mělo podle těchto propočtů ekonomickou úroveň o 40 % vyšší a Rakousko o 23 %. Ekonomická úroveň Československa se nacházela mezi Rakouskem a Řeckem.

„Historické země“ (Čechy, Morava a Slezsko) přirozeně dosahovaly poněkud vyšší úrovně než celý stát vzhledem k větší zaostalosti Slovenska a ještě větší v případě Podkarpatské Rusi. Podle autorů studie Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, kteří se mimo jiné opírali též o studie slovenského ekonoma Š. Heretika a některé propočty M. Meszarose, ji lze odhadnout zhruba na 550 \$ na obyvatele (viz Kubů, Pátek, 2000). Hospodářská vyspělost českých zemí tedy v žebříčku

---

⁷ Ke stejným závěrům o střední ekonomické vyspělosti Československa dospívají i autoritativní práce amerického ekonoma Anguse Maddisona z let 1995 a 2001: *Monitoring the World Economy 1820-1992*, OECD Paris 1995 a *The World Economy A Millennial Perspective*, OECD, Paris 2001.

C. Clarka převyšovala úroveň Rakouska, blížila se Belgii a byla asi o 15 % nižší než v Německu.⁸

Jestliže se tedy celé Československo nacházelo na 17. místě z 23 sledovaných zemí všech kontinentů, pak „historické země“ předbíhaly Rakousko a Norsko a zařadily se na 15. místo, které bývá tak často připomínáno. Avšak odvozovat z tohoto umístění závěr, že česká ekonomika patřila ke světové špičce je iluzorní, neboť vzdálenost od nejvyspělejších zemí byla velická.

Ekonomická úroveň „historických zemí“ dosahovala pouze 39 % úrovně USA nebo Kanady a jen kolem poloviny úrovně Velké Británie nebo Švýcarska. České země prošly industrializačním procesem na střeoevropské poměry relativně časně, takže měly určitý náskok před zeměmi, kde tento proces nastal později. Nedosahovaly však přitom zdaleka úrovně předních světových ekonomik. V současnosti je ekonomická úroveň jednotlivých zemí ve srovnání s počátky industrializace i s meziválečným obdobím mnohem vyrovnanější a odstup České republiky od nejvyspělejších zemí se zmenšil.⁹

Tradovaný mýtus pravděpodobně vznikl též v důsledku podcenění významu terciárního sektoru. Úvahy tehdejších národohospodářů často zahrnovaly především výrobní sféru. Relativně vysoká průmyslová vyspělost, dosahovaná v „historických zemích“ v rámci monarchie, byla zaměňována za celkovou ekonomickou vyspělost. Hrubý domácí produkt však nevytváří jen průmysl. V českých zemích se rozvoj obchodu a zejména finančnictví opožďoval, neboť pro něj byly příhodnější podmínky v tehdejší říšské metropoli. Za předválečného Československa sice docházelo k rychlejšímu rozvoji odvětví služeb, tendence k dominanci průmyslu však zůstala hluboce zakořeněna.

Možná že tento mýtus se zakládá i na tom, že je posuzován jen optikou hlavního města, které v té době nepochybně patřilo k velmi rozvinutým. Jako celek však česká ekonomika – odděleně vzato – měla řadu slabin. Uvádí se např., že právě dopad hospodářské krize na pohraniční oblasti, kde byl soustředěn především spotřební průmysl (textil apod.), který se nepodařilo hospodářskou politikou eliminovat, byl jedním ze zdrojů nástupu nacionalistického hnutí vyústujícího v mnichovskou dohodu a rozpad státu. Rovněž odliv pracovních sil ze zemědělství probíhal v českých zemích s určitým předstihem před zeměmi na východ od nás již před druhou světovou válkou, ale i tak rozvoj zemědělství vázal velké množství ruční práce.

V rozvinutém průmyslovém potenciálu, založeném na dědictví z dob rakousko-uherské monarchie a restrukturalizovaném a modernizovaném v období meziválečném, mělo Československo větší náskok než v celkové ekonomické úrovni. Stupeň modernizace a vyspělosti odvětvové a oborové struktury i technická a technologická úroveň odpovídaly střední ekonomické úrovni, podobně jako stupeň koncentrace výroby (s výjimkou silněji koncentrovaného hutního průmyslu). V jednotlivých oborech se projevovala určitá specifika. Blíže ke světové úrovni byly některé úseky strojírenství a zbrojní výroby, automobilového a leteckého průmyslu, obuvnického průmyslu a pivovarnictví.¹⁰

---

⁸ Kubů, E., Pátek, J. a kol.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Karolinum, Praha 2000. Clark, C.: *Internationaler Vergleich der Volkseinkommen*. *Weltwirtschaftliches Archiv*, č. 1, 1938. Tyto údaje bývají v jiných odhadech považovány za spíše nadhodnocené.

⁹ V roce 2013 dosáhla ekonomická úroveň ČR (HDP na obyvatele v PPPs) v relaci k USA téměř 55 % a v relaci k Velké Británii 75 %.

¹⁰ Ve 30. letech zaujímal československá zbrojní výroba na světovém trhu jedno z předních míst, v letech 1934 a 1935 dokonce místo první (viz Kubů, Pátek, 2000, s. 220).

V bipolárně rozděleném světě po druhé světové válce začala česká ekonomika jako ekonomicky nejvyspělejší část východního bloku hrát roli „kovárny a strojírny“ tohoto uskupení. (Po vzniku Německé demokratické republiky se do podobné pozice dostalo i východní Německo.) Uváděnou roli je ovšem nutno vnímat rezervovaně vzhledem k nevelkému rozsahu české ekonomiky, která nemohla výrazněji ovlivnit postupné zaostávání celého společenství v mezinárodním měřítku.

Průmyslová výroba se při zajištěném odbytu výrobků těžkého i všeobecného strojírenství, hutnictví, ale i masové výroby spotřebního průmyslu (obuv, oděvní průmysl, textil) v počátečním období rychle rozvíjela a ekonomická úroveň země se při měření fyzickým objemem vytvářeného produktu výrazně zvyšovala. (Kvalitativní stránky nejsou ovšem v běžných ukazatelích dostatečně zachyceny.) Održení od vývoje ve vyspělém světě však vedlo k technickému a technologickému zaostávání a postupné ztrátě motivací v rigidním systému plánovaného hospodářství. Ekonomický růst se začal silně zpomalovat. Existující zaměření výroby, její oborová a výrobová struktura a zejména nedostatečná technická úroveň byly překážkou pro uplatnění na širším světovém trhu v podmínkách volné konkurence.

Vývoj ekonomické výkonnosti po roce 1989

Po listopadu 1989 startovala Česká republika svůj vývoj jako země středně ekonomicky vyspělá. Ekonomická úroveň, měřená HDP na obyvatele v paritě kupní síly, se podle různých odhadů pohybovala v rozmezí 60 až 70 % v relaci k zemím EU v tehdejší složení (resp. k zemím EU 15 před rozšířením EU v roce 2004). V komparaci s tehdy ekonomicky nejslabšími zeměmi EU byla o málo nižší než v Irsku a mírně vyšší než v Portugalsku a Řecku. Z tranzitivních zemí střední a východní Evropy byla nejvyšší – zhruba stejné úrovně dosahovalo tehdy pouze Slovinsko.

Specifikem české ekonomiky v transformačním období (do nástupu ekonomické krize) byla výchozí úroveň a struktura i uplatňovaná transformační strategie. Na rozdíl od ostatních nových členských zemí EU, jejichž ekonomická úroveň se po počáteční transformační krizi soustavně přibližovala k vyspělým zemím (s výjimkou určitého zakolísání v Rumunsku v počátcích transformace a v Maďarsku), opsal HDP na obyvatele v PPS,¹¹ tj. v paritě kupní síly v České republice v relaci k zemím EU 15 křivku ve tvaru W. Přitom teprve v roce 2004 převýšil relaci dosaženou v roce 1990.

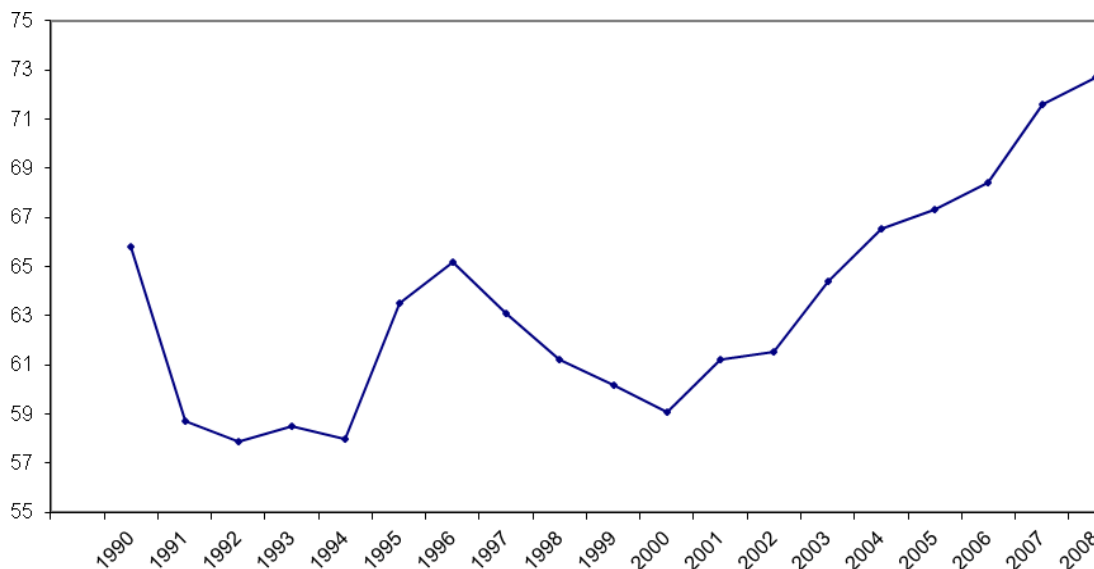
Byl to především propad ekonomiky ve druhé polovině 90. let, který silně zhoršil mezinárodní pozici České republiky a v podstatě ji vrátil na úroveň z počátku transformace. Přitom ostatní tranzitivní středoevropské země v průběhu 90. let obnovily nebo zlepšily svou výchozí mezinárodní ekonomickou pozici, ztracenou v transformační krizi na počátku 90. let.

V české ekonomice však byl v důsledku druhé vleklé recese, zesilované předávkovanou restriktivní monetární a fiskální politikou, návrat k výchozí ekonomické pozici o řadu let oddálen. HDP na obyvatele v paritě kupní síly byl totiž koncem 90. let v relaci k vyspělým zemím EU nižší než na jejich počátku. Z ostatních dříve méně ekonomicky vyspělých zemí EU byla česká ekonomika předstižena nejen výjimečně rychle rostoucím Irskem, ale i méně úspěšným Portugalskem a Řeckem.

---

¹¹ PPS = Purchasing Power Standard, tj. standard kupní síly je měrná jednotka, která převádí údaje z národních měn na stejnou měnu – euro – a na stejnou cenovou úroveň. 1 PPS v současnosti představuje průměrnou kupní sílu eura v zemích EU 27.

HDP na obyvatele ČR v relaci k EU 15, 1990–2008 (v PPS, EU 15= 100)

Pramen: Eurostat – National Accounts (20. 2. 2010) pro roky 1995–2008. Roky 1990–1994 rekonstruovány na základě ECP 1990 a ECP 1993 – UN, OECD a WIIW Handbook of Statistics 2009, s. 11. Rozdělení na ČR a SR v letech 1990–1992 provedeno podle národních účtů FSÚ a ČSÚ.

Ze zemí středoevropské pětky¹² se výrazně vpřed dostalo Slovinsko, jehož ekonomická úroveň byla na počátku transformace zhruba stejná a odstup ostatních zemí od ekonomické úrovně České republiky se výrazně snížil.

Obdobný vývoj postihl českou ekonomiku v ekonomické krizi 2008–2009 a hned vzápětí v letech 2012–2013. Posuzujeme-li proto tyto dvě dekády, pak je na místě konstatování, že politické elity České republiky formující její hospodářskou politiku zřejmě nejsou schopny se z neúspěšného vývoje minulosti poučit a tvrdošíjně setrvávají na neúspěšných postupech minulosti.¹³

Vlastní dopad ekonomické krize v ČR, měřeno reálným poklesem HDP v roce 2009, byl z pohledu členských zemí SVE spíše mírnější, srovnatelný s poklesem v Německu. Nicméně vývoj v následujících letech se již výrazně odlišoval. Zatímco po krizovém období prakticky všechny státy poměrně rychle nastoupily cestu ekonomického oživení,¹⁴ Česká republika jako by zopakovala vývoj z předchozího krizového období a přehnanou rozpočtovou restrikcí vehnala ekonomiku opět do recese 2012–2013.

¹² Kromě ČR jde o Maďarsko, Polsko, Slovensko a Slovinsko.

¹³ Ve skutečnosti toto opakování není tak překvapivé, uvážíme-li, že klíčový vliv na směřování hospodářské politiky v dobách ekonomického propadu nabývají politické strany, jejichž představitelé stáli původně u formulace a realizace ekonomické transformace v ČR na počátku 90. let minulého století. Nelze však přehlédnout, že řada pochybných kroků hospodářské politiky v nedávné minulosti prosazovaná často s až dogmatickou urputností byla realizována již novou politickou garniturou těchto politických stran, která nereflektovala minulé zkušenosti a zjevné neúspěchy takové politiky. Obě generace politiků vycházely z neoliberalních ekonomických teorií, které v těchto případech selhávají, a to nejen v ČR, ale i v Evropě.

¹⁴ S výjimkou Slovinska a Chorvatska, které se nacházejí v dlouhodobé krizi. Za určitou výjimku – ovšem s „obráceným znaménkem“ – můžeme považovat Polsko. To nezaznamenalo pokles ani v období ekonomické krize a jeho vývoj je charakteristický dlouhodobým a poměrně vysokým růstovým tempem.

Důsledky takové politiky pro **konvergenci české ekonomiky** jsou z tabulek více než patrné. Ve druhé polovině předchozí dekády začal velmi slibně nastoupený růst v České republice ztrácet dech a v následujících letech česká ekonomika fakticky stagnovala. Jistě „shodou okolností“ došlo ke zlomu v ekonomickém růstu při nástupu pravicové koaliční vlády Mirka Topolánka a zahájení jejích „refořem“.

Zvláště výmluvné však může být i porovnání průměrných ročních temp za posledních pět let, tj. za pokrizové období. Česká ekonomika nejen že v letech 2010–2014 dosahovala nejnižšího tempa růstu v regionu střední Evropy, ale její růst byl i jedním z nejnižších v rámci nových členských zemí SVE. V důsledku toho se České republice ani do konce roku 2014 nepodařilo vyrovnat propad ekonomiky z krizového roku 2009. Vedle ní se to ze států SVE nepodařilo ještě Lotyšsku (to ovšem zaznamenalo v roce 2009 vůči ČR téměř trojnásobný propad) a krizí zmítanému Maďarsku, Slovinsku a hlavně Chorvatsku.

Reálný růst HDP v zemích SVE v letech 2003 - 2014 (%)													
Země/Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	průměr za 5 let
ČR	3,6	4,9	6,4	6,9	5,5	2,7	-4,8	2,3	2	-0,8	-0,7	2	0,95
Lotyšsko	8,6	8,9	10,2	11,6	9,8	-3,2	-14	-2,9	5	4,8	4,2	2,4	2,66
Litva				7,4	11,1	2,6	-15	1,6	6,1	3,8	3,3	2,9	3,53
Estonsko	7,5	6,5	9,5	10,4	7,9	-5,3	-15	2,5	8,3	4,7	1,6	2,1	3,81
Maďarsko	3,8	4,8	4,3	4	0,5	0,9	-6,6	0,8	1,8	-1,5	1,5	3,6	1,23
Polsko	3,6	5,1	3,5	6,2	7,2	3,9	2,6	3,7	4,8	1,8	1,7	3,4	3,07
Rumunsko	5,1	7,1	4,7	7,4	7,1	7,2	-6,3	-1,7	1,1	1,6	3,4	2,6	1,38
Slovinsko	2,8	4,4	4	5,7	6,9	3,3	-7,6	1,2	0,6	-2,6	-1	2,6	0,14
Slovensko	5,4	5,2	6,5	8,3	10,7	5,4	-5,3	4,8	2,7	1,6	1,4	2,4	2,57
Chorvatsko	5,6	4,1	4,2	4,8	5,2	2,1	-7,4	-1,7	-0,3	-2,2	-0,9	-0,4	-1,1
Bulharsko	5,4	6,6	6	6,5	6,9	5,8	-5	0,7	2	0,5	1,1	1,7	1,2
EU 28	1,5	2,5	2	3,4	3,1	0,5	-4,4	2,1	1,7	-0,5	0	1,3	1,53
Euro 18	0,6	2,2	1,7	3,2	3	0,5	-4,5	2	1,6	-0,8	-0,5	0,9	0,63
Německo	-0,7	1,2	0,7	3,7	3,3	1,1	-5,6	4,1	3,6	0,4	0,1	1,6	1,95
Rakousko	0,8	2,7	2,1	3,4	3,6	1,5	-3,8	1,9	3,1	0,9	0,2	0,3	1,27

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

Občas, zejména pak v minulosti, probleskující snahy některých představitelů politického establishmentu ČR o mentorování ostatních zemí SVE určitě nejsou na místě. V reálné hospodářské politice opravdu nemáme koho o čem poučovat. Jen pro úplnost uveďme pohled na naše sousedy. V Německu, Rakousku a na Slovensku se podařilo nahradit ekonomický pokles roku 2009 již v roce 2011, v Polsku žádný pokles nebyl.

Teprve v loňském roce se po dlouhých letech faktické divergence začala Česká republika k vyspělé části Evropské unie opět přibližovat. V roce 2014 podle posledních odhadů výkonnost české ekonomiky (HDP na hlavu v paritě kupní síly) vůči zemím EU (28) dosáhla 84 %, vůči eurozóně (18) cca 78 %, vůči Německu je to cca 68 %.

To znamená, že jsme se dotáhli na hodnoty dosahované v předkrizovém období vůči EU 28. (Nutno ovšem přiznat, že značná část tohoto relativního přiblížení byla způsobena zaostáváním či propadem některých členských zemí EU.)

**Sbližování ekonomických úrovní vybraných států SVE po vstupu do EU
v letech 2005–2014**

<i>HDP na obyvatele v PPS, %</i>	2005	2007	2010	2014
ČR/ EU28	80	84	81	84
ČR / Euro (18)*	74	77	75	78
ČR /Německo	69	72	68	68
ČR/Rakousko	64	68	65	66
Slovensko/ČR	74	80	90	90
Polsko/ČR	61	63	76	81
Maďarsko/ČR	81	73	80	81
Slovinsko/ČR	108	104	97	99
<i>HDP na obyvatele v kursu, %</i>	2005	2007	2010	2014
ČR/EU 28	46	52	59	56
ČR/Euro (18)*	41	47	52	49
ČR/Německo	38	44	47	43
ČR/Rakousko	35	39	42	39
Slovensko/ČR	68	78	83	93
Polsko/ČR	60	61	62	71
Maďarsko/ČR	83	75	65	68
Slovinsko/ČR	136	130	119	122

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

*) Belgie, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Německo, Portugalsko, Rakousko, Španělsko, Řecko, Slovinsko, Kypr, Malta, Slovensko, Estonsko, Lotyšsko, Nizozemsko

Zvláště varovně by však mělo zaznít, že:

- **výkonnost naší ekonomiky se za posledních sedm let výrazně vzdálila našim ekonomicky vyspělým sousedům. Vůči Německu došlo mezi lety 2007–2015 k propadu výkonnosti o více než 4 procentní body, pokles, i když menší, je zaznamenán i vůči Rakousku,**
- **ve sledovaném období se výkonnosti České republiky výrazným způsobem přiblížilo Slovensko a Polsko. Zvláště impozantní je vývoj Polska, které se přiblížilo mezi lety 2007–2014 k úrovni ČR o 18 procentních bodů, výrazného přiblížení výkonnosti však dosáhla i slovenská ekonomika, jejíž výkonnost se ve sledovaném období přiblížila ČR o 10 procentních bodů,**
- **konvergenci (přiblížování) České republiky k vyspělému jádru EU lze charakterizovat z dlouhodobého hlediska jako velmi mírnou, lépe řečeno téměř nicotnou. Statistická data více než výmluvně naznačují, že se současná úroveň výkonnosti České republiky v porovnání s vyspělými zeměmi EU nachází na úrovni pouze zhruba o 7 procentních bodů vyšší, než byla dosahována v roce 1990.**

Těžko najdeme stručnější a výstižnější charakteristiku dlouhodobých výsledků hospodářské politiky České republiky, než která je obsažena v předchozích třech bodech.

Vyspělé státy se nám vzdalují a dříve méně vyspělé země se nám naopak mílovými kroky přibližují. Česká republika přešlapuje na místě.¹⁵

HDP na obyvatele v ČR a vybraných státech EU v letech 2005–2014

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
EU 28										
tis. EUR / rok (PPS)	23,2	24,4	25,8	25,9	24,3	25,3	26	26,5	26,6	27,3
tis. EUR / rok (kurs)	23,2	24,4	25,8	25,9	24,3	25,3	26	26,5	26,6	27,3
Index ERDI (pro HDP)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Euro (18)										
tis. EUR / rok (PPS)	25,2	26,6	28	28,1	26,3	27,5	28,2	28,5	28,5	28,9
tis. EUR / rok (kurs)	25,9	27,1	28,4	29	27,8	28,5	29,2	29,3	29,5	29,9
Index ERDI (pro HDP)	0,97	0,98	0,99	0,97	0,95	0,95	0,97	0,98	0,97	0,97
Německo										
tis. EUR / rok (PPS)	26,9	28,2	29,8	30	27,9	30,2	31,8	32,5	32,6	33,5
tis. EUR / rok (kurs)	27,9	29	30,5	31,1	30	31,5	33	33,6	34,2	35,2
Index ERDI (pro HDP)	0,96	0,97	0,98	0,97	0,93	0,96	0,96	0,97	0,95	0,95
Rakousko										
tis. EUR / rok (PPS)	29	30,6	31,8	32,1	30,6	31,9	33,2	31,2	34	34,4
tis. EUR / rok (kurs)	30,8	32,2	34	35,1	34,3	35,2	36,8	37,6	38,1	38,5
Index ERDI (pro HDP)	0,94	0,95	0,94	0,91	0,89	0,91	0,9	0,91	0,89	0,89
ČR										
tis. EUR / rok (PPS)	18,6	19,8	21,6	21,1	20,2	20,6	21,6	21,8	21,9	22,5
tis. EUR / rok (kurs)	10,7	12,1	13,4	15,4	14,1	14,9	15,6	15,3	15	14,7
Index ERDI (pro HDP)	1,74	1,64	1,61	1,37	1,43	1,38	1,39	1,43	1,46	1,54
Slovensko										
tis. EUR / rok (PPS)	13,8	15,3	17,3	18,5	17,3	18,5	18,9	19,6	20	20,7
tis. EUR / rok (kurs)	7,3	8,4	10,4	12,1	11,8	12,4	13	13,4	13,6	13,9
Index ERDI (pro HDP)	1,89	1,82	1,66	1,53	1,47	1,49	1,45	1,46	1,47	1,49
Polsko										
tis. EUR / rok (PPS)	11,6	12,3	13,7	14,1	14,4	15,6	16,6	17,4	17,9	18,7
tis. EUR / rok (kurs)	6,4	7,2	8,2	9,5	8,2	9,3	9,8	10	10,3	10,7
Index ERDI (pro HDP)	1,81	1,71	1,67	1,48	1,76	1,68	1,69	1,74	1,74	1,75
Maďarsko										
tis. EUR / rok (PPS)	14,4	15,1	15,6	16,2	15,6	16,4	17	17,1	17,6	18,8
tis. EUR / rok (kurs)	8,9	9	10,1	10,7	9,3	9,8	10,1	9,9	10,2	10,5
Index ERDI (pro HDP)	1,62	1,68	1,55	1,51	1,68	1,67	1,68	1,73	1,73	1,79
Slovinsko										
tis. EUR / rok (PPS)	20	21	22,5	23,1	20,7	21	21,5	21,6	21,8	22,4
tis. EUR / rok (kurs)	1436	15,7	17,4	18,8	17,7	17,7	18	17,5	17,5	18
Index ERDI (pro HDP)	1,37	1,34	1,29	1,23	1,17	1,19	1,19	1,23	1,25	1,24

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

¹⁵ V této souvislosti nelze nepřipomenout v českém prostředí jen velmi málo docenovaný historický úspěch Spolkové republiky Německo. Té se ve stejném historickém období „jen tak mimochodem“ podařilo restrukturalizovat a modernizovat stát se 17 miliony občanů, v zásadě vyrovnat jejich životní úroveň se „starými“ spolkovými zeměmi a ještě zůstat jednou z nejproduktivnějších světových ekonomik.

*) HDP na obyvatele v paritě kupní síly za rok 2014 byl propočten na základě publikovaných hodnot HDP na obyvatele v běžných cenách a indexu ERDI. Index ERDI byl pro rok 2014 extrapolován prostřednictvím oficiálně publikovaných hodnot vývoje nominálního kursu národních měn vůči euru a deflátorů HDP. U členů eurozóny pouze prostřednictvím diference hodnoty deflátoru HDP ve sledované zemi a v EU 28. Propočtený rok 2014 (propočet byl proveden před oficiální publikací ukazatele) se poněkud liší (zhruba v rozsahu 1 procentního bodu) od již publikovaných dat uvedených v předchozí tabulce, a proto je ho třeba brát jen jako orientační.

Index ERDI – Exchange Rate Deviation Index (index odchylky měnového kursu vypočtený jako převrácená hodnota rozdílu cenových hladin) charakterizuje míru podhodnocení či nadhodnocení kursu národní měnové jednotky vůči paritě kupní síly. Např. hodnota ERDI v ČR v roce 2014 ve výši 1,54 značí, že za 1 euro při průměrném kursu 27,8 Kč/euro bylo možno v České republice nakoupit 1,54krát více zboží a služeb než v průměru EU 28 (a 1,62krát více než v Německu).

II. Konkurenceschopnost české ekonomiky

Východiska

Ekonomická úroveň země se odvíjí od konkurenceschopnosti její ekonomiky.¹⁶ Jak jsme si ukázali v předchozím stručném nástinu, velmi nízká růstová tempa jsou fakticky dlouhodobým problémem, či spíše už téměř charakteristikou české ekonomiky. (Výjimkou za posledních 25 let bylo jen krátké období let 2004–2007, tj. krátce po vstupu ČR do EU.)

Tento zjevný fakt se stává jak pro samotnou ekonomiku, tak stále větší měrou i pro českou společnost velmi frustrující. Velmi nízká tempa růstu se totiž přímo odrážejí nejen ve velmi pomalém růstu příjmů obyvatelstva, ale především ve velmi pomalém přibližování životní úrovně vyspělým zemím EU.

Připomeňme, že po 25 letech se ekonomická výkonnost ČR přiblížila ekonomické výkonnosti vyspělých zemích EU o 7 procentních bodů, a dokonce se v posledních letech ještě zhoršila. K dosažení úrovně sousedních vyspělých zemí EU je potřeba překonat ještě dalších minimálně 30 bodů.

Jako další příklad je možno uvést, že po 25 letech se jeden z hlavních ukazatelů životní úrovně, a sice úroveň mezd (podle oficiálního měnového kursu) dostala na necelých 30 % úrovně našich vyspělých sousedů.

Ve světle těchto výsledků je zřejmě naprosto oprávněné nastolit otázku, zda jsou tyto výsledky opravdu maximem možného, zda neměly či nemohly být lepší i s ohledem

---

¹⁶ Základem konkurenceschopnosti ekonomiky je konkurenceschopnost podniků v ní působící. Podniky se musí vyrovnat s řadou dimenzí nejen makroekonomickou, ale i politickou, sociální, kulturní, vzdělanostní aj. Konkurenceschopnost je výsledkem vzájemného – někdy komplementárního, jindy substitučního – působení celé řady činitelů. V první řadě k nim patří – na straně jedné – podmínky realizace produkce na trhu, na straně druhé pak rozsah, struktura a kvalita disponibilních výrobních faktorů (práce, kapitálu a přírodních zdrojů). Neméně důležitý význam však má hospodářská politika vlády nejen se svými základními prvky (monetární a fiskální politikou), ale i politikami doplňkového charakteru (např. promyšleným systémem podpory konkurenční schopnosti podniků). Institucionální uspořádání ekonomiky, především zákony jako pravidla hry pro chování ekonomických subjektů, velmi důležitá jejich vymahatelnost systémem práva a také schopnost státu sankcionovat překračování těchto pravidel představují druhý významný činitel. Internacionalizace ekonomiky, tedy rozsah, ve kterém participuje na zahraničním obchodě a investicích, hraje při určování konkurenceschopnosti v globalizované ekonomice čím dále větší význam. Narůstá rovněž význam takových činitelů konkurenceschopnosti, jako je výkon kapitálových trhů a kvalita finančních služeb, vzdělání, věda a technika, moderní infrastruktura pro podnikatelské aktivity i schopnosti managementu řídit podniky invenčním a ziskově orientovaným způsobem atd. V tomto materiálu se vzhledem k jeho rozsahu a zaměření zabýváme jen některými faktory, a to především těmi, které se v dlouhodobé perspektivě profilují jako rozhodující.

na poměrně slušné výchozí podmínky ČR. Je nezbytné se následně zamyslet i nad tím, zda postupy či nástroje hospodářské politiky uplatňované v minulosti byly efektivní. Zda (hodnoceno s odstupem let) nepřijímala česká hospodářská politika chybná rozhodnutí a proč tomu tak bylo. Právě takové otázky by měly být předloženy k veřejné diskusi.

Přitom nelze vyloučit ani jinou skupinu názorů, která naopak může považovat dosavadní vývoj české ekonomiky za úspěšný a plně odpovídající jejímu potenciálu a možnostem, a tedy dosažené výsledky jsou maximem toho, co bylo možné dosáhnout.

Jinak řečeno, nenastal čas opustit dosud uplatňovanou, byť velmi pohodlnou hospodářskou strategii, kterou bychom snad mohli nazvat jako strategii „samospádu“¹⁷ A jak jsme viděli výše, je to strategie neefektivní a tedy neúspěšná, a proto se domníváme, že je nutno ji nahradit jinou strategií.

Strategií aktivní podpory ekonomického růstu, zásadních strukturálních změn české ekonomiky a samozřejmě i zásadních opatření v boji proti korupci, daňovým únikům, práci na černo a dalším negativním ekonomickým jevům, které se v české ekonomice a české společnosti rozbujely nebývalou měrou a které jsou jednou z hlavních příčin naší dlouhodobé stagnace.

S tím bezprostředně souvisí klíčová otázka (kterou si, zdá se, nikdo neklade), totiž jakou roli česká ekonomika v rámci mezinárodní dělby práce vůbec chce, může a bude nadále hrát.

Setrvá v pozici „low – cost economy“ – ekonomiky s nízkými náklady? Bude se v mezinárodní konkurenci prosazovat nízkými mzdami, nízkým, resp. devalvovaným měnovým kursem a nízkými daněmi a nevyhnutelně (dříve či později) i nižší mírou sociální ochrany občanů?

Tedy těmi nástroji, které jsou typické pro málo rozvinuté ekonomiky rozvojových zemí. Zemí s nižšími (vůči ČR výrazně nižšími) mzdami, s minimální sociální ochranou, s nízkým zdaněním výrazně redukujícím veřejné služby a fakticky uzavírajícím většinu obyvatelstva jakýkoli přístup ke vzdělání či zdravotní péči.

Chceme opravdu s těmito zeměmi soutěžit v chudobě?¹⁸ Je skutečně naším cílem závodit s ostatními ekonomikami o to, kdo bude mít nejnižší mzdy, nejnižší sociální standardy, chceme vyhrát závod, kdo se nejvíce přiblíží k pomyslnému „dnu“?

Nebo se budeme snažit prosadit ambicióznější strategii založenou na kvalitativní konkurenční výhodě, jak by odpovídalo zemi s dlouhou vzdělanostní a industriální tradicí? Možná že tyto otázky měly být v ČR formulovány mnohem dříve, jakkoli se zdá, že vývoj v předchozích 25 letech na ně už fakticky odpověděl.

---

¹⁷ Je vůbec otázka, zda zde hovořit o strategii. Pokud totiž strategii chápeme v obecném smyslu jako vytyčení cílů a vymezení prostředků či nástrojů pro jejich dosažení, pak takové rysy této strategie nemá. Jde v podstatě o vývoj samovolný, kde chybí vytyčení cílů, a nejsou-li zřetelné cíle, pak těžko hovořit o nějakých nástrojích, kterými je chceme dosáhnout. Ve skutečnosti to totiž žádná strategie není – jen se takto ze setrvačnosti nazývá.

¹⁸ Také pojem chudoba je relativní. Jsme si vědomi toho, že na Zemi žije za méně než 2 dolary denně 2,5 mld. lidí a možná i více, tj. více než třetina světové populace. Česká republika patří k té zhruba desetíně světového obyvatelstva, která je v relaci k chudší části populace bohatá. O tomto problému nehovoříme, i když někteří čeští politici, zazní-li požadavky na sociální opatření či mzdové požadavky, neopominou připomínat, že mnohde ve světě jsou na tom lidé ještě hůře, tak co vlastně čeští zaměstnanci chtějí... Nám jde o to, že v Evropě a stejně tak i v ekonomicky rozvinuté části světa by i nadále měla Česká republika své postavení udržet a samozřejmě i zlepšovat.

Podle našeho názoru ještě není pozdě si je položit a rozejít se s dosavadní strategií „soutěže o dno“, i když promarněné příležitosti se samozřejmě již nevrátí a cesta k tomuto cíli může být o to náročnější, složitější a dražší.

Faktory konkurenceschopnosti

Ekonomická úroveň jednotlivých zemí se liší jednak v důsledku odlišné produktivity práce, jednak rozdílného využití pracovních zdrojů. Významný vliv mají rovněž demografické faktory, určující podíl obyvatelstva v produktivním věku.

V produktivitě práce se česká ekonomika opožďuje za vyspělými zeměmi daleko více než v celkové ekonomické úrovni, která je nadlepšována jednak poměrně vysokou mírou využití pracovních zdrojů, především však dosud výhodným demografickým složením obyvatelstva, vyznačujícím se nízkým podílem dětí a osob starších věkových ročníků. Zatímco v ekonomické úrovni, měřené HDP na obyvatele, zaujímá Česká republika v EU 28 16. místo, v HDP na pracovníka se posunuje na 22. místo. A v HDP na odpracovanou hodinu se řadí až na 24. místo.

Podle HDP na obyvatele patří ČR spolu se Slovinskem do skupiny ekonomik středně vyspělých, zatímco většina nových členských zemí se nachází ve skupině s nízkým středním důchodem a poslední dvě nově přijaté země – Bulharsko a Rumunsko – se zařazují do skupiny s nízkým důchodem. Podle HDP na pracovníka se však ČR propadá mezi země s nižším středním důchodem, pohybující se mezi 50 až 74 % průměru.¹⁹

HDP na pracovníka a na odpracovanou hodinu v PPS v zemích EU 10 v roce 2013 (EU 28 = 100)

	HDP na pracovníka	HDP na odpracovanou hodinu
Česká republika	71,9	60,7
Maďarsko	70,6	62,0
Polsko	74,6	57,3
Slovensko	82,6	60,4
Slovinsko	81,1	83,2
Estonsko	70,0	48,6
Litva	74,6	54,2
Lotyšsko	66,9	38,3
Bulharsko	43,4	32,1
Rumunsko	51,5	34,9

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

V úrovni hodinové produktivity práce je zaostávání za vyspělými zeměmi ještě větší, neboť počet odpracovaných hodin na 1 pracovníka je v České republice vysoce nadprůměrný.

¹⁹ Vzhledem k nedostatečně přesnosti objemových indexů založených na paritách kupní síly řadí OECD země podle výše HDP na obyvatele do 6 skupin: 1. vysoký důchod (high-income) při 125 % a více v relaci k průměru; 2. vyšší střední důchod (high-middle income) při 100–124 %; 3. středně vysoký důchod (middle income) při 75–99 %; 4. nízký střední důchod (low-middle income) při 50–74 %; 5. nízký důchod (low income) při 25–49 %; 6. velmi nízký důchod (very low income) při méně než 25 %. Ekonomiky s velmi nízkým důchodem se mezi zeměmi EU nevyskytují. V Evropě k nim patří Albánie, Bosna a Hercegovina, Moldávie a Ukrajina.

Ze středoevropských nových členských zemí má pouze Polsko nižší hodinovou produktivitu než Česká republika.

V relaci k Německu dosahoval v roce 2013 HDP na obyvatele 68 %, HDP na pracovníka 67 %, avšak HDP na odpracovanou hodinu jen necelých 48 %. K dosažení ekonomické úrovně Německa při zhoršujícím se věkovém složení obyvatelstva by ČR potřebovala zcela jinou hospodářskou politiku.

Využití pracovních zdrojů je v České republice v evropském srovnání nadprůměrné. Míra zaměstnanosti je poměrně vysoká a míra nezaměstnanosti nízká. Vyšší míra zaměstnanosti v České republice vyniká zejména ve srovnání s Maďarskem, které má celkově nízkou míru ekonomické aktivity (rozdíl se pohybuje v dlouhodobém pohledu okolo 10 procentních bodů). Nižší míra nezaměstnanosti zlepšuje výrazně pozici v ekonomické úrovni ve srovnání se Slovenskem, které je v tomto ukazateli v rámci EU 28 výrazně nadprůměrné. Nejvyšší míra nezaměstnanosti byla na Slovensku a v Polsku, které muselo i v dobách konjunktury vzdorovat poměrně vysoké nezaměstnanosti (řešené částečně i vývozem pracovních sil).

V krizi let 2008–2009 se míra nezaměstnanosti ve všech sledovaných zemích zvýšila, v České republice však přitom zůstala v rámci zemí EU 5 spolu se Slovinskem nejnižší.

Míry zaměstnanosti a nezaměstnanosti v zemích EU 5, Euro 18 a EU 28

	Míra zaměstnanosti		Míra nezaměstnanosti		
	2007	2014	2007	2010	2014
Česká republika	66,1	69,0	5,3	7,3	6,1
Maďarsko	57	61,8	7,4	11,2	7,7
Polsko	57,0	61,7	9,6	9,7	9,0
Slovensko	60,7	61	11,2	14,5	13,2
Slovinsko	67,8	63,9	4,9	7,3	9,7
EU 28	65,2	64,9	7,2	9,6	10,8*
Euro18	65,5	63,9	7,5	10,1	11,9*

Pramen: Eurostat

*) rok 2013

Možnosti ke zvyšování ekonomické úrovně cestou zvyšování zaměstnanosti jsou v České republice omezené. V dlouhodobém vývoji bude vliv tohoto faktoru na reálnou konvergenci spíše neutrální.

Souhrnně řečeno, pořadí zemí podle produktivity práce se poněkud liší od srovnání HDP na obyvatele vzhledem k různé míře ekonomické aktivity. Zatímco např. Česko má podstatně vyšší ekonomickou úroveň než Maďarsko a Slovensko, produktivitu práce mají obě tyto země mírně vyšší. Česká ekonomická úroveň je dosahována vysokou mírou zaměstnanosti obyvatelstva, maďarskou ekonomickou úroveň snižuje nízká míra ekonomické aktivity a slovenskou zase vysoká nezaměstnanost.

Zůstává otázka priorit hospodářské politiky v jednotlivých zemích, zda dát přednost vyššímu zapojení práce schopného obyvatelstva nebo rychlejšímu růstu produktivity. Při rychlých strukturálních změnách nelze uvolňovaným pracovním silám dostatečně rychle vytvářet nová pracovní místa.

Demografické faktory budou v perspektivě působit na zužování mezery v ekonomické úrovni vůči vyspělým zemím velmi negativně, neboť aktuální výhoda nízkého podílu ekonomicky závislých osob se při stárnutí obyvatelstva přemění ve svůj opak.

V současnosti dosahuje celková demografická míra závislosti (podíl osob mimo produktivní věk na celkovém počtu obyvatelstva) jen okolo 30 % a je nižší než průměr EU o 4 procentní body. Míra ekonomické závislosti, měřená k obyvatelstvu v produktivním věku, se pohybuje okolo 40 % a ve srovnání s EU je nižší cca o 8 procentních bodů.

Tato skutečnost významně pomáhala zvyšovat ekonomickou úroveň v uplynulém období, avšak nízký podíl dětí a mladistvých povede ke zmenšení podílu ekonomicky aktivních osob v horizontu příštího desetiletí (po odchodu do důchodu silných válečných ročníků) a v delší perspektivě pak i tzv. „Husákových dětí“ z populační vlny 70. let. Podíl obyvatel starších 65 let na celkové populaci, který na přelomu let 2008–2009 dosahoval necelých 15 %, by se měl kolem roku 2020 zvýšit na 20 %. Proces stárnutí obyvatelstva bude snižovat tempo růstu HDP v propočtu na obyvatele v delším časovém horizontu.²⁰

Produktivita práce a délka pracovní doby

Základem konkurenceschopnosti ekonomiky je produktivita práce. Na národohospodářské úrovni ji vyjadřuje ukazatel **HDP na odpracovanou hodinu v paritě kupní síly**. Produktivita práce v jednotlivých zemích SVE kolísá mezi čtvrtinou až polovinou úrovně Německa s výjimkou Slovinska, kde se blíží dvěma třetinám. Konvergence tohoto ukazatele po vstupu do Evropské unie u SVE 5 ukazuje následující tabulka.

Sbližování produktivity práce u vybraných států SVE po vstupu do EU v letech 2005–2013 (produktivita práce na odpracovanou hodinu v PPS, %)

	2005	2007	2010	2013
ČR/EU 28	67,3	66,9	57,3	62,8
ČR/Euro (18)	60,0	59,0	52,3	55,8
ČR/Německo	52,8	51,2	44,8	49,4
ČR/Rakousko	59,8	58,8	51,0	56,5
Slovensko/ČR	96,7	93,6	102,1	97,4
Polsko/ČR	74,8	70,2	91,4	91,8
Maďarsko/ČR	85,1	81,8	102,4	102,3
Slovinsko/ČR	122,6	124,0	135,9	131,6

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

Již letmý pohled na vývoj jednotlivých hodnot nám ukazuje velmi obdobný vývoj jako při měření výkonnosti ekonomiky. **Je zřetelně vidět, že v ukazateli produktivity práce (HDP v PPS na odpracovanou hodinu) Česká republika dlouhodobě zaostává jak vůči EU 28 jako celku, tak vůči jeho nejvyspělejším členům.** Je alarmující, že se relace tohoto ukazatele jak k průměru EU 28, tak k eurozóně (Euro18) v letech 2005–2013 snížila téměř o 5 bodů. Ve vztahu k Německu a Rakousku byl tento pokles sice mírnější, což ovšem fakticky nic nemění na zřetelně negativním vývoji ve sledovaném období.

²⁰ Podle statistik OECD patří ČR do první třetiny zemí ohrožených stárnutím obyvatelstva. Podle propočtů se zde v roce 2050 bude počet důchodců na 100 obyvatel v produktivním věku blížit 60, čímž se ČR v rámci 30 zemí OECD zařazuje na 9. místo. Na 1. místě se nachází Japonsko s 82 důchodci, na posledních místech je USA a Turecko s 37, resp. 30 důchodci; průměr za země OECD činí necelých 48 důchodců.

Z uvedených dat vyplývá, že k tomu, aby česká ekonomika udržela hodnotu souhrnného výstupu (HDP v paritě kupní síly) ve vztahu k ostatním zemím, musí vynaložit rostoucí množství odpracovaných hodin – pracuje tedy s klesající produktivitou, resp. růst produktivity v české ekonomice zaostává za růstem produktivity v těchto zemích. Proto česká ekonomika v souhrnném výstupu není schopna udržet relaci vytvořeného produktu k ostatním zemím – jak vyspělým, tak i k zemím s nižší ekonomickou úrovní. Odpracovaná hodina v české ekonomice tak dává relativně stále menší hodnotu než v ostatních zemích, a proto chce-li česká ekonomika udržet relaci k těmto zemím, musí k takovému výsledku vynakládat větší počet hodin.

Uvedená data dokazují, že se vývoj produktivity v české ekonomice do značné míry vymyká všem zemím SVE, kde naopak dochází k velmi výrazné konvergenci jak vůči ČR, tak i vůči vyspělým zemím. Je zřejmé, že podstatou tohoto negativního vývoje produktivity práce na národohospodářské úrovni je (stejně jako u výkonnosti) vývoj hrubého domácího produktu. Problém je přirozeně složitější, a proto je nutno se vážně zabývat i otázkou vypovídací schopnosti vykazované produktivity práce a hlubšími faktory, které ji mohou ovlivňovat.²¹

Netradiční pohled na vývoj **ukazatele produktivity práce v kursovém přepočtu** poněkud stírá předchozí striktní hodnocení, nicméně trend v zásadě nemění. (Oproti předchozímu srovnání odráží vývoj tohoto ukazatele i pokles hodnoty české koruny, tj. její devalvaci v roce 2013.)

Význam tohoto ukazatele však primárně nespočívá v charakteristice trendu, ale v jeho samotné úrovni. Ukazuje totiž, jak míra podhodnocení kursu měny vůči paritě kupní síly sráží úroveň produktivity (v přepočtu nominálním kursem) na hodnotu sotva třetinové hodinové produktivity dosahované v Německu. **Tato hladina je ve skutečnosti klíčová, neboť je to právě tato úroveň, od které se odvozuje hladina nominálních mezd v ČR.**

Sbližování produktivity práce ve vybraných státech SVE po vstupu do EU v letech 2005–2013 (produktivita práce na odpracovanou hodinu v kursu, %)

	2005	2007	2010	2013
ČR/EU 28	38,7	41,5	41,4	40,8
ČR/Euro (18)	33,6	36,1	35,8	35,1
ČR/Německo	29,3	31	31,1	30,6
ČR/Rakousko	32,4	34,1	33,4	32,8
Slovensko/ČR	88,9	90,8	94,6	100,8
Polsko/ČR	71,8	67,7	75,4	80,9
Maďarsko/ČR	91,4	85,4	84,6	87,8
Slovinsko/ČR	155,6	154,6	158,5	163,4

Eurostat, vlastní propočty

²¹ Tuto otázku dnes fakticky nikdo nenastoluje. Zhruba poloviční produktivita práce vůči Německu, Rakousku či jiným vyspělým zemím na národohospodářské úrovni je brána jako fakt, aniž bychom se zabývali její dynamikou, která předurčuje také možnosti růstu spotřeby atd. Na druhé straně nízká úroveň produktivity v ČR vzbuzuje v reálné praxi výrazné pochybnosti (zvláště ve firmách, oborech či oblastech, kde je možno poměřit tuto úroveň vykazované „finanční“ produktivity práce s výší reálné, či lépe řečeno naturální produktivity – počet výrobků za časovou jednotku. K tomu viz dále).

**Produktivita práce na odpracovanou hodinu v EUR ve státech
Evropské unie vč. Norska v letech 2004–2013 (kursový přepočít)**

Země/Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Norsko	72,3	73,1	72,5	71,1	68,8	69	69,3	68,9	69,5	69,6
Lucembursko	60,9	63,1	63,9	62,9	60,8	59,4	60	59,35	58,2	
Dánsko	50,5	51,4	51,9	52,2	51,1	49,8	52,4	52,5	52,6	53,4
Irsko	43,8	44,1	44,6	45,1	45	46,5	48,2	50,1	50,4	48,8
Belgie	45	45,4	45,8	46,2	46	45,3	45,9	45,8	45,7	45,9
Nizozemsko	43,8	44,7	45,5	46,2	46,2	45,1	46	46,1	45,6	45,8
Francie	43	43,6	44,9	44,9	44,5	44,2	44,7	45,3	45,4	45,6
Švédsko	41,5	42,7	44	44,1	43,3	42,3	44	44,4	44,9	45,5
Německo	39,4	39,9	41,3	42	42	40,9	41,7	42,4	42,6	42,8
Rakousko	35,3	36,1	37,3	38,1	38,3	38,2	38,9	39,1	39,5	39,9
Finsko	37,7	38,5	39,5	40,8	40,3	38,2	39,4	40	39,5	39,7
V. Británie	38,1	38,9	39,7	40,8	40,3	39,3	39,8	40	39,3	39,2
Eurozóna 18	34,4	34,8	35,5	36	35,9	35,5	36,3	36,7	37	37,3
Itálie	32,1	32,4	32,5	32,6	32,4	31,7	32,5	32,5	32,2	32,2
EU 28	29,8	30,2	30,9	31,3	31,2	30,7	31,4	31,8	31,9	32,1
Španělsko	27,7	27,9	28,1	28,5	28,7	29,4	30	30,4	31,5	32,1

Země/Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kypr	19,7	20,1	20,4	20,8	21,2	21	21,3	21,2	21,5	21,6
Slovinsko	17	18,2	19,3	20,1	20,1	20,1	20,6	21,4	21,3	21,4
Řecko	20,1	19,8	20,8	21,5	22,2	21	20,4	19,9	20,2	20,2
Portugalsko	15,4	15,6	15,8	16,1	16,1	16,1	16,7	16,9	17	17,1
Malta	16	15,3	15,5	15,4	15,4	14,6	15,2	14,2	14,5	
Slovensko	10,1	10,4	11	11,8	12,1	11,8	12,3	12,6	12,8	13,2
ČR	11,1	11,7	12,4	13	13	12,8	13	13,3	13,2	13,1
Maďarsko	10,3	10,7	11,1	11,1	11,3	10,9	11	11	11,3	11,5
Estonsko	8,7	9,2	9,7	10,3	10	10,3	10,9	10,8	11,2	11,4
Polsko	8,2	8,4	8,6	8,8	9	9,1	9,8	10,2	10,4	10,6
Litva	7,5	7,7	8,2	8,7	8,8	8,3	9,4	10,1	10,3	10,6
Lotyšsko	5,5	5,9	6,3	7,9	7,3	7,2	7,6	7,9	8,2	8,4
Rumunsko	4,4	4,6	4,9	5,2	5,6	5,4	5,3	5,4	5,4	5,6
Bulharsko	3,9	4	4,1	4,3	4,3	4,3	4,5	4,7	4,8	4,9

Pramen: Eurostat (databáze)

**Sbližování produktivity práce v přepočtu na zaměstnance ve vybraných státech
SVE po vstupu do EU v letech 2005–2013**

- produktivita práce na zaměstnance v PPS, %

	2005	2007	2010	2013
ČR/EU 28	73,1	76,4	74,3	72
ČR/Euro (18)	67,5	70,4	68,4	66,2
ČR/Německo	67,3	70,4	69,6	67,2
ČR/Rakousko	61,7	65,2	64,6	63,4
Slovensko/ČR	94,1	100,1	110,8	109,4
Polsko/ČR	84,5	81,5	94,3	96,5
Maďarsko/ČR	92,6	87,3	96,5	102,8
Slovinsko/ČR	113,8	108,9	107	112,8

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

- produktivita práce na zaměstnance v kursu, %

	2005	2007	2010	2013
ČR/EU 28	42,1	47,4	53,7	46,8
ČR/eurozóna*	37,8	43,1	46,8	41,6
ČR/Německo	37,3	42,7	48,3	41,6
ČR/Rakousko	33,4	37,8	42,3	36,8
Slovensko/ČR	86,3	96,8	102,6	118,8
Polsko/ČR	81,0	78,4	77,7	91,0
Maďarsko/ČR	99,2	90,8	79,7	84,2
Slovinsko/ČR	144,1	135,4	124,7	139,9

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

Zajímavé porovnání ukazuje další z ukazatelů produktivity práce, a to **HDP na zaměstnance v PPS**. To pro Českou republiku znamená v první řadě výrazně vyšší úroveň dosahované produktivity práce oproti předchozímu ukazateli hodinové produktivity.

Diference mezi těmito dvěma ukazateli je výrazná. Na úrovni EU 28 a Euro 18 činí 10 procentních bodů, u Rakouska 6,5 bodu, ale v případě Německa neuvěřitelných 17,6 bodu (hodinová produktivita činí 49,4 %, zatímco produktivita na zaměstnance 67 %). Obdobné rozdíly můžeme vidět i při porovnání těchto dvou ukazatelů v kursovém přepočtu, kde se diference pohybují okolo 6 procentních bodů na úrovni společenství, 4 procentních bodů u Rakouska a 11 bodů u Německa.

Je zřejmé, že rozdíly mezi ukazateli jsou způsobeny rozdíly v **rozsahu odpracované doby v jednotlivých zemích**. Česká republika se svojí nízkou produktivitou a od ní odvozenými nízkými mzdami extenzivně zajišťuje vyšším počtem odpracovaných hodin tvorbu HDP ve srovnání s většinou vyspělých zemí (především našich sousedů).

Určitý orientační pohled na tento zjevný problém České republiky podává následující tabulka.²²Například rozdíl v počtu odpracovaných hodin za rok byl v roce 2012 mezi Německem a ČR 108 hodin. Při osmihodinovém pracovním dnu je to téměř 14 pracovních dnů, o které pracuje český zaměstnanec na plný úvazek ročně déle oproti zaměstnanci v SRN (vůči Francii je to více než 24 pracovních dní ročně, tj. jeden pracovní měsíc).

**Roční počet odpracovaných hodin na zaměstnance*
v jednotlivých zemích EU v letech 2008 a 2012**

Země/Rok	2008	2012	Rozdíl
Norsko			
Dánsko	1588	1571	-17
Lucembursko	1790	1773	-17
Belgie	1541	1462	-79
Švédsko	1665	1673	8
Irsko	1706	1616	-90
Nizozemsko	1747	1757	10
Finsko	1656	1610	-46
Německo	1650	1641	-9
Rakousko	1774	1751	-23
Francie	1583	1555	-28
Eurozóna 18	1661	1629	-32
Itálie	1614	1565	-49
V. Británie			
EU 28	1750	1735	-15
Španělsko	1738	1719	-19
Slovinsko	1719	1704	-15
Kypr	1711	1794	83
Řecko	1707		
Malta	1861	1961	100
Portugalsko	1716	1680	-36
Chorvatsko	1811	1764	-47
Estonsko	1760	1787	27
Slovensko	1715	1705	-10
ČR	1735	1749	14
Polsko	1698	1685	-13
Maďarsko	1782	1780	-2
Lotyšsko	1806	1792	-14
Litva	1734	1749	15
Rumunsko	1852	1850	-2
Bulharsko	1755	1723	-32

²² Tento pohled je ve skutečnosti jen hrubě orientační. Při propočtu produktivity na odpracovanou hodinu, kterou provádí Eurostat, se vychází z celkového objemu odpracovaných hodin v daném státě. V dané tabulce uvádíme pouze srovnání za jednotlivé země týkající se pracovníků na plný úvazek. Nicméně toto porovnání podle našeho názoru poměrně věrně vyjadřuje výrazné rozdíly v počtu odpracovaných hodin. Pramen: Eurostat, Labour cost in the EU No 56/2015, 30. March 2015, *) pracující na plný úvazek

Je zde však další zajímavá skutečnost, která dokresluje pozici České republiky v oblasti produktivity práce, lépe řečeno situaci na trhu práce. Ve sledovaných krizových letech prakticky všechny vyspělé státy EU používaly snižování počtu odpracovaných hodin jako poměrně významný nástroj podpory zaměstnanosti, neboť při snížení počtu odpracovaných hodin na jednoho zaměstnance lze zaměstnat více osob. Jen v několika zemích došlo ve sledovaném období naopak k nárůstu počtu odpracovaných hodin (preferenci výtěžku před zaměstnaností). Šlo především o ostrovní státy a pobaltské státy. Ze zemí SVE 5 se k nim připojila pouze Česká republika. I toto poněkud atypické chování České republiky – další nárůst odpracovaných hodin na zaměstnance při již tak vysoké úrovni – je jen dalším (a v ekonomické krizi ve skutečnosti značně zoufalým) projevem velmi nízké hladiny mezd v ČR.

Jednotkové pracovní náklady a konkurenceschopnost

Nákladová konkurenční schopnost, vyjádřená v jednotkových pracovních nákladech (JPN) měřených jako průměrné pracovní náklady v eurech na jednotku HDP v reálném vyjádření (tj. v PPS), je ve stredoevropských nových členských zemích stále podstatně vyšší než v průměru za země EU 27, i když se zde JPN v důsledku rychlejšího růstu mezd v posledním desetiletí výrazně zvýšily.²³

Česká republika má agregátní JPN výrazně nižší než Slovinsko, avšak značně vyšší než ostatní země EU 5. Podstatná odlišnost JPN směrem dolů od stredoevropských zemí se projevuje v Bulharsku a v Rumunsku. „Nejkonkurenceschopnější“ v rámci SVE (5) v roce 2013 bylo podle tohoto ukazatele Maďarsko, které má zhruba stejně nízké mzdy jako republiky Pobaltí, ale má ve srovnání s nimi vyšší produktivitu – viz následující tabulka.

V porovnání s vyspělými členskými státy EU se země SVE vyznačují násobně větším odstupem nominálních mezd a celkových pracovních nákladů než reálné produktivity. Takto „vzniklé“ nízké jednotkové pracovní náklady totiž tvoří jejich hlavní konkurenční výhodu, s níž se snaží v dané chvíli na evropském a světovém trhu prosadit.

V kursovém vyjádření se JPN v roce 2013 pohybovaly mezi 24 % až 32 % a v PPS mezi 40 % až 52 % úrovně SRN. Velmi nízké jsou mzdy a náklady práce v později přistoupičích zemích – Bulharsku a Rumunsku. Vyšší nákladová (mzdová) konkurenční schopnost nejpozději přistoupičích nových členských zemí se v rámci EU projevuje ve snahách zahraničního kapitálu o přesun některých jednoduchých výrob do těchto teritorií.

V Česku činily průměrné náklady práce v roce 2013 jen 31,6 % úrovně Německa, zatímco HDP na odpracovanou hodinu dosahoval 47,9 %. To znamená, že za náklady práce na 1 odpracovanou hodinu v Německu si lze v ČR najmout více než 3 hodiny práce (3,16).

---

²³ Rozlišování – ve vztahu ke konkurenceschopnosti – mezi náklady práce a jednotkovými pracovními náklady je velmi důležité, i když pro některé ekonomické analytiky především české provenience velmi často obtížně pochopitelné. Ukazatel JNP lapidárně řečeno porovnává výši celkových nákladů práce (čili to, co podnikatele stojí pracovní síla) s produktivitou práce (tj. s efektem, který mu pracovní síla přinese). To, že někde existují nízké náklady práce, ještě ve skutečnosti neznamená, že jsou také konkurenceschopnější.

Při takto chápaném ukazateli „konkurenceschopnosti“, který bývá často ve vztahu především k ČMKOS – a obecně ke mzdovým požadavkům – velmi často v různých diskusích předhazován, by se asi pracovní síla s největší konkurenceschopností – dovedeno ad absurdum – nacházela právě v těch zemích, kde lidé žijí za méně než 2 dolary denně. Tam by opravdu náklady práce na pracovní sílu byly minimální. Přesto však se tam investoři nehrnou. Přes minimální náklady na pracovní sílu je tato pracovní síla, s ohledem na možnou produktivitu její práce, stále ještě příliš drahá.

Z toho vyplývá stále ještě přetrvávající vysoká cenová (nákladová) konkurenceschopnost, neboť za tyto 3,16 hodiny z našeho příkladu se vyprodukuje více než 1,5krát vyšší přidaná hodnota než v SRN.

Hodinová produktivita, náklady práce a jednotkové pracovní náklady v členských zemích Evropské unie ze SVE v roce 2013

	Produktivita v PPS (EUR)	Produktivita v kursu měny (EUR)	Produktivita v PPS SRN = 100 %	Náklady práce v kursu (EUR)	Náklady práce v kursu SRN=100
Slovinsko	26,4	21,4	64,9	15,3	49,4
Maďarsko	19,9	11,5	48,9	7,4	23,9
ČR	19,5	13,1	47,9	9,8	31,6
Slovensko	19,4	13,2	47,7	9,2	29,7
Polsko	18,4	10,6	45,2	8,1	26,1
Litva	17,4	10,6	42,8	6,3	20,3
Estonsko	15,6	11,4	38,3	9,2	29,7
Lotyšsko	12,3	8,4	30,2	6,2	20
Rumunsko	11,2	5,6	27,5	4,4	14,2
Bulharsko	10,3	4,9	25,3	3,7	11,9
Německo	40,7	42,8	100	31	100

	Jednotkové pracovní náklady (EUR)	Jednotkové pracovní náklady (SRN=100%)	Počet hodin získaných v dané zemi za hodinové náklady práce v SRN	Dosažená celková produktivita (SRN=100)
Slovinsko	0,58	76,1	2,02	131,1
Maďarsko	0,37	48,6	4,18	204,4
ČR	0,5	65,6	3,16	151,4
Slovensko	0,47	61,7	3,37	160,7
Polsko	0,44	57,8	3,83	173,1
Litva	0,36	47,3	4,93	211
Estonsko	0,59	77,5	3,37	129,1
Lotyšsko	0,5	65,6	5	151
Rumunsko	0,39	51,2	7,04	193,6
Bulharsko	0,36	47,3	8,4	212,5
Německo	0,76	1	1	100

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

Právě kombinace relativně méně zaostávající produktivity s velmi nízkými náklady práce (a dlouhou pracovní dobou, kterou tato pracovní síla musí působit) umožňuje vytvářet tento „ekonomický zázrak“, a dokonce staví českou ekonomiku do pozice, kdy je její pracovní síla produktivnější než v sousedním Německu. A to proto, že česká pracovní síla je velmi levná, má velmi nízké „pořizovací a provozní náklady“. Nastavení těchto zásadních proporcí pak umožňuje méně vyspělým zemím ve srovnání s vyspělými zeměmi produkovat zboží výrazně levněji (cenová konkurenční schopnost).

Tento „ekonomický zázrak“ (zdůrazňovaný dnes často v souvislosti s politikou devalvace koruny, uplatňovanou ČNB) má však odvrácenou tvář, má své náklady, které nejsou nikterak malé. Kromě perspektivy nižší životní úrovně a snahy jednotlivých států o zachování této výhody

co nejdéle (což velmi často musí vyústit v nějaký systém zadržování růstu mezd) znamená podhodnocení národní práce při vývozu do zahraničí. Lze přímo hovořit o zahazování národní práce do zahraničí – bez náhrady. V delší perspektivě pak znamená výrazné sestupné změny ve struktuře ekonomiky vedoucí k jejímu dalšímu zaostávání.

Srovnání úrovně produktivity práce, nákladů práce a mezd ve státech Evropské unie v roce 2013

	Jednotkové pracovní náklady (%)	Produktivita Euro/hodina (PPS)	ERDI HDP (EU28=1)	Produktivita Euro/hodina (kurs)	Náklady práce Euro/hodina (PPs)	Náklady práce Euro/hodina (kurs)	Nemzdové NP Euro/hodina (kurs)	Mzdy Euro/hodina (kurs)	Mzdy Euro/hodina (PPS)
Norsko	126,3	44,6	0,64	69,6	36,1	56,3	10,6	45,7	29,2
Dánsko	101,8	39,2	0,73	53,4	29,3	39,9	7,5	32,4	23,7
Belgie	95,2	40,8	0,89	45,9	34,5	38,8	7,3	31,5	27,9
Švédsko	113,2	33,7	0,74	45,5	28,3	38,2	7,2	31,0	23,0
Lucembursko	72,9	48,0	0,82	58,2	28,9	35	6,6	28,4	23,4
Francie	86,2	39,8	0,87	45,6	29,9	34,3	6,5	27,8	24,3
Nizozemsko	80,3	41,7	0,91	45,8	30,5	33,5	6,3	27,2	24,8
Finsko	99,1	32,2	0,81	39,7	25,9	31,9	6,0	25,9	21,0
Rakousko	85,4	35,7	0,89	39,9	27,3	30,5	5,8	24,7	22,1
Německo	76,1	40,7	0,95	42,8	29,5	31	5,9	25,1	23,9
Irsko	67,3	44,3	0,91	48,8	27,0	29,8	5,6	24,2	21,9
Euro 18	81,6	35,4	0,95	37,3	27,4	28,9	5,5	23,4	22,2
Itálie	88,0	31,9	0,99	32,2	27,9	28,1	5,3	22,8	22,6
EU 28	75,4	32,1	1,00	32,1	24,2	24,2	4,6	19,6	19,6
V. Británie	58,1	36,0	0,92	39,2	19,2	20,9	4,0	16,9	15,6
Španělsko	60,0	35,3	1,10	32,1	23,3	21,2	4,0	17,2	18,9

	Jednotkové pracovní náklady %	Produktivita Euro/hodina (PPs)	ERDI HDP (EU28=1)	Produktivita Euro/hodina (kurs)	Náklady práce Euro/hodina (PPs)	Náklady práce Euro/hodina (kurs)	Nemzdové NP Euro/hodina (kurs)	Mzdy Euro/hodina (kurs)	Mzdy Euro/hodina (PPP)
Kypr	65,1	25,1	1,16	21,6	18,9	16,3	3,1	13,2	15,3
Slovinsko	57,4	26,7	1,25	21,4	19,1	15,3	2,9	12,4	15,5
Řecko	61,7	23,7	1,17	20,2	17,1	14,6	2,8	11,8	13,9
Portugalsko	60,2	21,9	1,28	17,1	16,9	13,2	2,5	10,7	13,7
Malta	65,1	18,6	1,28	14,5	15,5	12,1	2,3	9,8	12,6
Estonsko	58,8	15,6	1,37	11,4	12,6	9,2	1,7	7,5	10,2
Slovensko	47,4	19,4	1,47	13,2	13,5	9,2	1,7	7,5	11,0
ČR	50,3	19,5	1,49	13,1	14,6	9,8	1,9	7,9	11,8
Polsko	43,9	18,4	1,74	10,6	14,1	8,1	1,5	6,6	11,4
Maďarsko	37,1	19,9	1,73	11,5	12,8	7,4	1,4	6,0	10,4
Lotyšsko	50,2	12,3	1,47	8,4	9,1	6,2	1,2	5,0	7,4
Litva	36,2	17,4	1,64	10,6	10,4	6,3	1,2	5,1	8,4
Rumunsko	39,2	11,2	2,00	5,6	8,8	4,4	0,8	3,6	7,2
Bulharsko	35,9	10,3	2,10	4,9	7,8	3,7	0,7	3,0	6,3

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

Náklady práce a mzdy

Nízké jednotkové náklady práce, tedy cenová konkurenční výhoda je tvořena na straně čitatele, tj. nákladů práce dvěma činiteli – mzdou v národní měně a jejím kursovým přepočtem na paritu kupní síly. Na velikost prvního činitele má vliv úroveň mezd, resp. udržování velmi nízkých mezd (nákladů práce) v národní měně vůči produktivitě (tzv. mzdový polštář).²⁴ Druhým činitelem je pak výrazné podhodnocení kursu měny vůči paritě kupní síly (kursový polštář).

Důsledkem působení těchto dvou polštářů pak je, že mzdy (resp. náklady práce) se dostanou při pohledu z vnějšku české ekonomiky, tj. v optice případného investora do pozice, že jde reálně o zlomek mezd ve vyspělých zemích.²⁵ Jejich nízká (ve vztahu k zahraničí) úroveň je umožněna výrazně nižší cenovou hladinou zboží a služeb na domácím trhu oproti cenám v zahraničí.

Obráceně řečeno, kvantitativní vyjádření úrovně mezd (nákladů práce) v eurech neodpovídá jejich kupní síle na domácím trhu. Zde je kupní síla mezd mnohem vyšší než v zahraničí. Euro má totiž na českém trhu mnohem vyšší kupní sílu vlivem podhodnocení české měny.²⁶

Takzvaná ekonomická transformace uplatňovaná v České republice byla založena právě na tomto postupu, neboť výrazná devalvace české koruny a výrazné stlačení mezd pod úroveň produktivity práce se staly základním východiskem transformační strategie.

Výrazný mzdový pokles na počátku ekonomické transformace významně ovlivnil mezinárodní pozici České republiky z hlediska nákladové (cenové) konkurenční schopnosti. Po několikanásobné devalvaci koruny v průběhu roku 1990 se české nominální mzdy (v kursovém přepočtu) ocitly na úrovni zlomků mzdových úrovní západní Evropy. **Kvůli výrazně devalvovanému kursu koruny v průběhu roku 1990 byla úroveň českých mezd v kursovém vyjádření např. vůči SRN stlačena zhruba na 10 %. S touto hodnotou šla Česká republika do ekonomické transformace a liberalizace cen a privatizace.**

---

²⁴ Politika levných mezd (nákladů práce) je ve skutečnosti součástí mnohem širšího komplexu politiky „levné pracovní síly“. Ta spočívá v celkovém snižování sociálních standardů. Tento koncept v České republice zahrnoval (a zahrnuje) několik úrovní:

- v oblasti nemzdových nákladů práce v podnikové sféře znamenal redukci všech nemzdových nákladů na pracovní sílu (pokles nákladů na podnikové vzdělávání, redukce či rušení podnikových sociálních fondů) aj. Tento trend je podporován změnami v daňových a dalších předpisech,
- na národohospodářské úrovni se vytvářel tlak na redukci systémů sociální ochrany (důchody, podpory v nezaměstnanosti, nemocenské dávky), které pak zpětně nacházejí odraz v návrzích na snižování daní a pojistného na sociální zabezpečení,
- třetí úroveň byla redukce pracovněprávní ochrany zaměstnanců. Za náklad je totiž na úrovni zaměstnavatele vedle mezd či nákladů práce též považována úroveň zajištění práva na práci v dané zemi či odborová organizovanost. Stejně tak je věnována pozornost národní legislativě týkající se podmínek propouštění zaměstnanců, míře ochrany pracovního trhu (např. zákaz dětské práce, zákonné omezení pracovní doby, ochrana zástupců zaměstnanců a kolektivní vyjednávání), podmínkám při úplném zrušení výroby v dané zemi aj.

²⁵ Samozřejmě tento základní faktor nákladové konkurenceschopnosti bývá podporován dalšími faktory, jako je nízká úroveň korporátního zdanění, nízká úroveň ochrany životního prostředí či v předchozí poznámce detailně popsaný faktor velmi nízké sociální ochrany a redukce pracovněprávních standardů.

²⁶ Podle odhadů činila míra podhodnocení československé koruny měřená indexem ERDI (Exchange Rate Deviation Index) na bázi HDP vůči DEM v roce 1990 hodnoty 5,17, tj. DEM tedy měla v tehdejší Československu při oficiálním směnném kursu 5,17krát vyšší kupní sílu než v SRN. Fakticky šlo o „výprodejový kurs“, což se velmi „úspěšně“ projevilo při následné plošné privatizaci české ekonomiky. Viz: Sociální a ekonomické dopady integrace České republiky do Evropské unie, Rada vlády pro ekonomickou a sociální strategii, červenec 2001 str. 112.

V roce 2014 se index ERDI HDP (tj. celkové cenové hladiny) vůči Německu pohyboval na úrovni cca 1,62.

České mzdy (v kursovém přepočtu) dokonce spadly pod úroveň mezd v Polsku nebo Maďarsku, tedy zemí s podstatně nižší národohospodářskou produktivitou práce a ekonomickou úrovní. Zároveň došlo k prudkému rozevření nůžek mezi kupní silou českých mezd vůči zahraničí a kupní silou na domácím trhu. (Kupní síla českých mezd v zahraničí klesla na méně než pětinu jejich kupní síly na domácím trhu.)

Výrazný pokles kupní síly českých mezd vůči zahraničí byl však doprovázen i výrazným poklesem jejich kupní síly na domácím trhu. V roce 1991 došlo k poklesu reálných mezd o 30 % (tzv. utahování opasků). Tento dvojitý pokles kupní síly mezd (tj. pokles na domácím i zahraničním trhu) se stal základním určujícím faktorem mzdového vývoje v následujících desetiletích.

Takto nastavená úroveň nízkých mezd v ČR byla dále podporována dalšími doprovodnými opatřeními, jejichž úkolem bylo brzdit mzdový růst a udržovat mzdy co nejdéle na co nejnižší „konkurenceschopné“ úrovni. Kromě restriktivní měnové a rozpočtové politiky to byla především mzdová regulace (zrušena až v polovině roku 1995), mzdové předpisy determinující stanovení individuálních mezd, dlouhodobé záměrné udržování minimální mzdy pod úrovní životního minima, využívání tzv. studené progresse při zdaňování mezd a specifické systémy stanovení mezd v rozpočtové sféře. Všemi těmito „transformačními“ nástroji došlo k dlouhodobé a systematické petrifikaci nízkých mzdových úrovní v české ekonomice.²⁷

Nelze však přehlédnout ani fakt, že v praktické hospodářské politice – především pravicových koalic (zejména v devadesátých letech minulého století a následně od poloviny předchozí dekády tohoto století) – se uplatňovaly procesy, které fakticky mechanismy utváření mezd v ČR od praxe vyspělých zemí EU vzdalovaly a tím přispívaly k udržování konceptu levné pracovní síly.

Snaha udržet nízké mzdy co nejdéle vyústila např. i do omezování tripartitního dialogu na celostátní úrovni, do zdrženlivého postoje vůči ratifikaci Evropské sociální charty a některých úmluv MOP, do odporu k rozšiřování kolektivních smluv vyššího stupně, do útlumu sociálně-ekonomické funkce minimální mzdy apod. To se samozřejmě nemohlo neodrazit i v oblasti rozsahu a kvality kolektivního vyjednávání na všech stupních.

Výše uvedené tzv. transformační polštáře a další podpůrné kroky měly podle tvůrců ekonomické transformace na počátku devadesátých let zajistit České republice přechodnou transformační výhodu, která měla údajně zabezpečit rychlý růst české ekonomiky a rychlé přiblížení naší životní úrovně nejvyspělejším zemím Evropské unie. V průběhu transformace, privatizace, liberalizace a řady různých „reform veřejných financí“ se vše jaksi „vytratilo“. Jediné co zůstalo a zůstává jako smutné dědictví ekonomické transformace devadesátých let, je velmi nízká úroveň nominálních mezd a platů v České republice.

V roce 2014 dosáhla výše hodinových hrubých mezd v České republice 29% úrovně Rakouska a 28% Německa. Jinak řečeno, za průměrnou mzdu jednoho rakouského nebo německého zaměstnance si mohou firmy z těchto zemí za hranicemi najmout dělníky tři a ještě jim zbude. Za posledních deset let se tedy české mzdy přiblížily vůči našim sousedům zhruba o 7 procentních bodů!²⁸ To by na první pohled vzhledem ke krizovému vývoji

²⁷ Fassmann M., Rusnok J. The True Effects of Wage Regulations in the Czech Republic, In. Vaughan-Whitehead (ed) Paying the Price – The Wage Crisis in Central and Eastern Europe, London, Macmillan Press 1998, New York St. Martins Press 1998.

²⁸ V roce 2014 činila průměrná hodinová mzda v ČR 6,85 eur, v Rakousku 23,3 eur a v Německu 24,4 eur, Eurostat, Labour costi in the EU No 56/2015, 30. March 2015.

posledních let nemusel být zase až tak špatný výsledek. Ovšem v „okouzlení tempy“ se jaksi zapomíná, že Česká republika začala proces přiblížení z velmi nízké mzdové úrovně. Z úrovně uměle vytvořené na počátku ekonomické transformace výrazným stlačením kursu české koruny pod úroveň parity kupní síly a stlačením mezd mzdovou regulací pod úroveň produktivity práce.

**Vývoj nominálních hodinových mezd v letech 2012–2014 v Evropské unii (vč. Norska)
(EUR na hodinu)**

ROK	2012*	2013	2014
Norsko	45,74	45,66	44,23
1. Dánsko	34,51	34,95	35,02
2. Lucembursko	32,91	33,60	31,02
3. Belgie	27,08	27,73	28,23
4. Švédsko	22,61	23,35	25,58
5. Irsko	29,57	29,57	25,78
6. Nizozemsko	24,47	25,23	25,47
7. Finsko	24,38	24,85	25,13
8. Německo	23,23	23,85	24,40
9. Rakousko	22,36	22,72	23,25
10. Francie	20,14	20,14	23,15
Eurozóna 18	21,12	21,41	21,58
11. Itálie	19,92	20,20	20,32
12. V. Británie	20,24	20,50	18,62
EU 28	16,56	15,95	18,60
13. Španělsko	15,49	15,56	15,76
14. Slovinsko	14,33	13,90	13,15
15. Kypr	13,01	12,76	13,10
16. Řecko	12,70	11,81	11,50
17. Malta	12,24	12,14	11,45
18. Portugalsko	9,52	9,76	10,40
19. Chorvatsko	7,28	7,78	8,00
20. Estonsko	6,52	6,74	7,22
21. Slovensko	7,32	7,17	7,13
22. ČR	6,95	7,03	6,85
23. Polsko	6,58	6,75	6,83
24. Maďarsko	5,58	5,58	5,61
25. Lotyšsko	4,68	4,92	5,27
26. Litva	4,22	4,50	4,68
27. Rumunsko	3,15	3,38	3,55
28. Bulharsko	2,86	3,12	3,19

Pramen|: Eurostat, vlastní propočty,

*) data byla odhadnuta při využití hodnoty nákladů práce v roce 2012 a podílu nemzdových nákladů práce v roce 2013

Náklady práce na odpracovanou hodinu v letech 2004–2014 v Evropské unii
(EUR/hod)

	2004	2008	2012	2013	2014
Norsko	30,1	37,8	56,4	56,3	54
Dánsko	29,6	34,6	39,4	39,9	40,3
Belgie	29,2	32,9	38	38,8	39,1
Švédsko	29	31,6	37,3	38,2	37,4
Lucembursko	30,3	31	33,9	35	35,9
Francie	28,2	31,2	34,3	34,3	34,6
Nizozemsko	27,3	29,8	32,5	33,5	34
Finsko	24,4	27,1	31,3	31,9	32,3
Rakousko	25,2	26,4	29,7	30,5	31,5
Německo	26,8	27,9	30,5	31	31,4
Irsko	25,5	28,9	29,8	29,8	29,8
Eurozóna 18	23,3	25,5	28,5	28,9	29,2
Itálie	22,4	25,2	27,7	28,1	28,3
EU 28	19,8	21,5	23,9	24,2	24,6
V. Británie	21,5	20,9	21,7	20,9	22,3
Španělsko	16,5	19,4	21,1	21,2	21,3
Kypr	12,6	16,7	16,8	16,3	15,8
Slovinsko	11,2	13,9	15,6	15,3	15,6
Řecko	15,3	16,8	15,7	14,6	14,6
Portugalsko	11,3	12,2	13,3	13,2	13,1
Malta	9,6	11,4	11,8	12,1	12,3
Estonsko	4,3	7,9	8,6	9,2	9,8
Slovensko	4,1	7,3	8,9	9,2	9,7
ČR	5,8	9,2	10	9,8	9,4
Chorvatsko	6,9	9,2	9,5	9,6	9,4
Polsko	4,8	7,6	7,9	8,1	8,4
Maďarsko	5,9	7,8	7,4	7,4	7,3
Lotyšsko	2,9	6	5,9	6,2	6,6
Litva	3,2	5,9	5,9	6,3	6,5
Rumunsko	1,9	4,2	4,1	4,4	4,6
Bulharsko	1,6	2,6	3,4	3,7	3,8

Pramen: Labour costs in the EU, Eurostat newsrelease 56/2015, March 2015, včetně Norska

V roce 1990 byla – jak už bylo řečeno – úroveň českých mezd v kursovém vyjádření zhruba na desetině úrovně vůči SRN. Právě z této úrovně se po 25 letech česká ekonomika dokázala „přiblížit“ na současných cca 28 %. To mimo jiné znamená, že **rychlost konvergence nominálních mezd – zhruba 7 procentních bodů za deset let – není otázka**

jen posledního desetiletí, ale celých 25 let. (Přitom musíme připustit, že v průběhu času se podíl jednotlivých konvergenčních kanálů, tedy kursového a mzdového diferenciálu měnil.²⁹)

Proto je při hodnocení „úspěchů“ ekonomické transformace v České republice a jejich přínosů pro většinu obyvatel ČR zcela bezpochyby nutno vzít v úvahu i tato data.

Nejde jen o rychlost konvergence. **Výsledkem 25 let ekonomické transformace je fakt, že se Česká republika, která se stále považuje za nejrozvinutější ekonomiku ze všech nových členských států zemí SVE, nachází mezi skupinou zemí s nejnižšími mzdami v rámci celé EU!**

Přitom patrně ani 22. místo, které ČR zaujímá, z celkového počtu 28 členských zemí, pravděpodobně nevystihuje dostatečně hloubku zaostávání českých mezd za nejvyspělejšími zeměmi Evropské unie.

Před nedávnem byla česká společnost poněkud šokována naším jednoduchým propočtem, který zněl: Pokud budeme v oblasti mezd konvergovat stejnou rychlostí jako dosud, tak úrovně německých mezd dosáhneme za sto let.

Německo ale není zemí s nejvyššími mzdami, aktuálně se nachází (i kvůli sjednocení) „až“ na 8. místě v EU. Vyšší mzdy než Německo mají např. skandinávské státy. Počítat, zda je možné se dostat v historicky rozumné době na jejich úroveň, pak už z pohledu perspektivy více než stoletého časového horizontu fakticky postrádá smysl...

Aktuálním problémem českých mezd posledních let – a zdůrazněme, že jde o jejich vývoj v kontextu s ostatními zeměmi – je jejich faktická divergence, zvětšování jejich relativního odstupu vůči vyspělým zemím EU.

Tento proces nabývá již střednědobého charakteru, protože mzdy divergují fakticky již od roku 2008. Za období 2008–2014 se např. rozšířila diference v nominálních mzdách mezi ČR a SRN zhruba o 3 procentní body, z toho mezi roky 2012–2014 o dva procentní body. Je zřejmé, že výrazný podíl na tom měla devalvace koruny, provedená na podzim roku 2013, která znehodnotila české mzdy zhruba o desetinu.³⁰

Naproti tomu ostatní státy SVE, především naši sousedé ve stejné době výrazně v úrovni mezd (nákladů práce) konvergovali. Zatímco v roce 2004 byly náklady práce v České republice vůči Polsku vyšší o 21 %, za deset let, tj. v roce 2014, to bylo jen o 11 %. Ještě rychlejší konvergenci však zaznamenalo Slovensko. V roce 2004 byly hodinové náklady práce nižší oproti České republice o 41 %, v roce 2014 již byly náklady práce na Slovensku vyšší oproti České republice o 0,3 %! (Jde o nezpochybnitelný důsledek špatné hospodářské politiky tehdejších českých vlád kombinovaný s devalvací české koruny, provedenou ČNB na sklonku roku 2013.)

A pokud bychom vyšli ze známého argumentu o konkurenceschopnosti mezd, zdá se, že ani jedna z těchto zemí neztratila svou „konkurenceschopnost“, jak se často obávají při skromnějších nárůstech mezd (či dokonce při zvýšení minimální mzdy) v ČR čeští mainstreamoví ekonomové a novináři.

---

²⁹ Vzhledem k tomu že nominální mzdy jsou přepočteny na eura prostřednictvím nominálního kursu, tak samozřejmě konvergence či divergence tohoto ukazatele je ovlivněna nejen vlastním porovnáním vývoje mezd ve sledovaných zemích (lépe řečeno mzdovým diferenciálem např. mezi ČR a SRN), ale též vývojem kursu měny, v tomto případě Kč/euro.

³⁰ Znehodnocení české koruny intervencí ČNB znamenalo vůči euru pokles zhruba 8 %, každý zaměstnanec s průměrným platem přišel měsíčně o 90 eur.

Na závěr této subkapitoly se nelze nezmínit o diskusích objevujících se v ČR v poslední době. V nich se různí analytici a politici snaží najít příčinu zjevného faktu, že mzdová úroveň v České republice, původně nejvyspělejší země z nových členských zemí SVE, patří v rámci Evropské unie k nejnižším.

Najednou část těchto analytiků „objevila“ fakt, že české mzdy jsou velmi nízké, resp. již tento fakt nebylo možné dále skrývat. Nakonec, proč by se to nemohlo stát jedním ze zajímavých témat, když jiná nenabízejí možnost stát se tak populárními jako mzdy, které se v podstatě dotýkají každého.

Paradoxem této diskuse je skutečnost, že ještě v roce 2014, když se vzpomínalo 25 let od zahájení ekonomické transformace, se tato transformace hodnotila jako úspěšná. V tehdejších diskusích v podstatě unisono převládal názor, že by na této transformaci nebylo potřeba vůbec nic měnit, že byla jednoznačně úspěšná. Přitom se téměř nikdo neodhodlal k tomu, aby ukázal vývoj postavení české ekonomiky v mezinárodním srovnání a samozřejmě – jak jinak – také ve mzdách.

Evidentně nikdo z politické reprezentace, ale ani z ekonomického mainstreamu nechce předstoupit před občany voliče a říci, jak dalece se český mzdový vývoj rozešel s trendy ostatních zemí a že to je nevyhnutelný důsledek transformace české ekonomiky.

Snad i proto část analytiků dospěla k názoru, že za celou situaci mohou odbory, protože nevyvíjejí dostatečný mzdový tlak na zaměstnavatele. Kdybychom se ovšem vrátili o pár let zpět, pak to jsou prakticky stejní lidé, kteří tehdy kritizovali odbory za to, že mají nereálné mzdové požadavky, kterými jen dál prohlubují krizi atd. Samozřejmě že k tomu přidali známou liberální mantru – a ta tu zaznívá po celých 25 let – o tom, že odbory brání zdravé konkurenci na trhu práce atd.

Zásadní příčinu nízké úrovně mezd v současné době je bezpochyby nutno hledat již na počátku ekonomické transformace. Lépe řečeno v samotném způsobu jejího provedení. Je to přímý důsledek dlouhodobě uplatňované hospodářské politiky, opírající se o levnou práci, nízké daně a nízké sociální standardy.

Pokud jde o podíl odborů na tomto vývoji. Mzdová hladina v jednotlivých konkrétních firmách či oborech je fakticky nastavena podle celkové mzdové hladiny v dané zemi (resp. regionu) a nikoli podle úrovně dosahované produktivity v konkrétní firmě. Tomu jsou nakonec podřízeny i nákladové kalkulace atd.

V kolektivním vyjednávání o mzdách se nevyjednává a nikdy nevyjednávalo o celkovém nastavení úrovně mezd, ale vždy o přírůstku mezd. Jestliže tedy na začátku transformace byla nastavena makroekonomickým manévrem „kursového a mzdového polštáře“ úroveň českých mezd na úrovni zhruba desetiny úrovně SRN a současně byla po dobu dalších pěti let doprovázena mzdovou regulací a dalšími administrativními nástroji zdržování růstu mezd (vč. dlouhodobě prosazované rozpočtové restrikce), pak tím byly zásadním způsobem předznamenány i možnosti pro kolektivní vyjednávání.

Z uvedených výchozích podmínek také jednoznačně vyplývá, že takto hluboké stlačení mzdových úrovní na počátku transformace fakticky předznamenalo mzdové úrovně na velmi dlouhou dobu – v podstatě do současnosti - a nejen to. Tyto deformace mzdových úrovní – ve vztahu k zahraničí – nebude možno odstranit ani za dalších 10–15 let. K tomu by se česká hospodářská politika a vnímání úlohy mezd muselo podstatně změnit.

Dosavadní česká zkušenost totiž ukazuje, že při tak hluboké míře stlačení mzdových úrovní není v krátko- i střednědobém horizontu možno dosáhnout takových

temp růstu produktivity práce a s nimi spojených mzdových nárůstů, které by toto stlačení vyrovnaly.

Mzdová hladina ČR je ve skutečnosti dodnes více ovlivněna výchozí strategickou volbou výrazného podhodnocení mezd pod úroveň produktivity a hlavně politikou nízkého kursu koruny, než si dokážeme přiznat.

Právě v tom, že dojde znovu ke stlačení mzdových úrovní je největší nebezpečí „kursové operace ČNB“, zahájené v roce 2013. Tato devalvace české koruny vede ke znehodnocení kupní síly mezd vůči zahraničí, ačkoli je provedená jednorázově skokem. Překonat její důsledky, tj. vrátit se k původní kupní síle mezd, potrvá několik let (zejména při deklarovaném blokování posilování kursu koruny) a tento čas již nebude možné žádným způsobem vrátit zpět. Z hlediska mezd a relativních mzdových úrovní je to jednoznačně krok zpět.

Svým způsobem je to bohužel další příklad toho, jak česká hospodářská politika není schopna reagovat na vývoj okolních ekonomik a setrvává na překonaných dogmatech neoliberalismu.

Na adresu odborů lze s odstupem 25 let uvést jednu výhradu. Totiž tu, že se **na počátku ekonomické transformace nechaly politickými představiteli zásadním způsobem oklamat.** Tzv. Generální dohoda, uzavřená v roce 1990 zástupci vlády, odborů a zaměstnavatelů, totiž byla postavena na předpokladu 30% nárůstu inflace a 10% poklesu reálných mezd (z toho také vycházel systém mzdové regulace). Devalvace koruny na konci prosince 1990 tyto parametry zásadně změnila, aniž došlo k úpravě podmínek Generální dohody a mzdové regulace. Důsledkem byl nárůst inflace o 56 % a pokles reálných mezd téměř o 30 %. (O tom, že nebyl splněn ani další závazek Generální dohody, tj. pravidelná valorizace minimální mzdy podle inflace, už ani netřeba hovořit.)

Těžko jim to však klást za „vinu“. Hlasy, které varovaly před touto formou transformace, byly v drtivé menšině a o to větší byly iluze, že jenom pár let a všichni se budou mít dobře...

Klíčový problém zaostávání produktivity práce – ocenění produktu

Jak již bylo řečeno, zhruba poloviční produktivita práce vůči Německu, Rakousku či jiným vyspělým zemím v reálné praxi velmi často vzbuzuje výrazné pochybnosti – zvláště ve firmách či v oborech –, zda je vůbec možno poměřovat úroveň vykazované „finanční“, tj. produktivity práce vykazované v běžných cenách popř. ve stálých cenách s výší reálné, či lépe řečeno naturální produktivity (počet výrobků za časovou jednotku).

Je totiž jasné, že se na problematiku zaostávání produktivity práce musíme podívat poněkud podrobněji. Zvláště když od takto vykazované nízké produktivity práce je odvozována celková úroveň mzdové hladiny v České republice.

Jde především o to hlouběji analyzovat poměrně jednoduchou skutečnost, kterou bychom mohli ilustrovat na příkladu, kdy český zaměstnanec vyrobí srovnatelný počet výrobků za směnu jako jeho zahraniční kolega. Jedná se o příklad, kdy naturální produktivita je v zásadě shodná a v podstatě není možné ji ani zvyšovat např. z důvodů technologických, ale produktivita vyjádřená hodnotově se zásadně liší. Jde přitom o zcela reálný problém patrný dnes např. v automobilovém průmyslu, kde produktivita výrobních linek v českých firmách je shodná se zahraničím, výrobky mají stejnou kvalitu a mzda ani zdaleka nedosahuje úrovně v mateřské firmě někde v západní Evropě.

V obecné rovině lze hovořit o tom, že z obecného pohledu je zaostávání produktivity způsobeno především dvěma rozhodujícími faktory (zvláště v současné postindustriální sféře).

Prvním faktorem je především nižší stupeň materializace poznatků rozvoje vědy a techniky ve výrobku. Obecně platí, že cena za technickou dokonalost výrobku roste podstatně rychleji než hlavní technické parametry, kterými je možné ji vyjádřit. Naopak nízký stupeň implementace posledních poznatků vědy a techniky do výrobků vede k prudkému poklesu ceny a v extrémním případě v podstatě činí výrobek neprodejným. Závislost ceny na úrovni parametrů výrobků je bezpochyby důležitá právě při hodnocení úrovně konkurenceschopnosti.³¹

Položme si však otázku, nakolik je tento faktor významný v české ekonomice. Jak známo téměř dvě pětiny české produkce jsou exportovány, z toho bezmála 85 % na trhy zemí EU. Přitom kolem tří čtvrtin exportu tvoří produkty vyšších zpracovatelských etáží zpracovatelského průmyslu (strojírenství, spotřební průmysl, polotovary apod.) Pokud si uvědomíme, že část HDP (velká část sektoru služeb, stejně jako produkce potravinářského průmyslu atd.) nemůže být ani předmětem exportu, pak jde o poměrně vysokou míru účasti v mezinárodním obchodě. Byla by tak vysoká míra zapojení do mezinárodního obchodu možná, kdyby šlo o výrobky nízkého stupně zpracování, zastaralé apod.?

Velkou část českého exportu tvoří např. produkty automobilového průmyslu, jak samotné automobily – kvalitativně plně srovnatelné s konkurencí – tak i nejrůznější kompletace a díly. I v tomto případě musí jít o produkty, které splňují velmi náročné požadavky z hlediska kvality užitných vlastností a také materializace vědeckotechnických poznatků. Kdyby tomu tak nebylo, nemohly by být vyváženy a montovány do automobilů nejvýznamnějších světových značek.

Nelze ani zamlčovat poměrně známý fakt, že české firmy zde vyrábějí produkty, které jsou ve finále označovány jako výrobek známé zahraniční firmy, aniž by tento výrobek vůbec takovou firmou prošel. Podobně je tomu i s dalšími exportními produkty. Hovořit o tom, že technicky zaostávají za konkurencí, v podstatě nelze.

Druhým a podle našeho názoru rozhodujícím faktorem určujícím cenu výrobku jsou realizační ceny, nebo širěji vyjádřeno jako podmínky prodeje.

V soudobém světě jsou trhy do značné míry obsazeny. Podstatná část zbožíových trhů je ovládána nadnárodními společnostmi, které ovládají trh a určují jeho ceny.³² Na poptávkové straně navíc působí zvyk, kdy se ctí kontinuita a orientace na osvědčené značky a firmy s tradicí a dobrou pověstí (goodwill), to vše stupňováno agresivní reklamou. České firmy, pokud dodávají finální produkty ve stejném segmentu jako nadnárodní společnosti, pak zaujímají na trhu ve velké míře pozici outsidera danou především tím, že přicházejí z neznámé země „někde na Východě“, což je obecně označení pro nízkou kvalitu, pro nedůvěru spotřebitelů, tedy a priori mají nízkou image. Vstup na obsazené trhy proto

---

³¹ Produktivita práce je sice při mezinárodních srovnáních měřena HDP na zaměstnance či odpracovanou hodinu v paritě kupní síly, aby byly vyloučeny rozdíly v cenových úrovních jednotlivých zemí, avšak používané metody mezinárodních komparací zohledňují tyto vlivy jen částečně, a proto jsou fakticky jen přibližné. Na úrovni souhrnné produktivity (HDP na pracovníka) není 5% chyba pokládána za statisticky významnou, na úrovni dílčí (odvětvové) desagregace může být i větší. (OECD Purchasing Power Parity and Real Expenditures, Paris 1999)

³² Vnitropodnikové dodávky nadnárodních společností a dodávky podle kooperačních smluv se již podílejí asi dvěma třetinami na světovém obchodu. Kolektiv, 2001, Sociální a ekonomické dopady integrace ČR do Evropské unie, RASES, 2001.

předpokládá nutnost značných cenových ústupků, a to i pro výrobky, které nikterak nezaostávají svými parametry za konkurenčními analogy.

Kromě toho zde výrazně působí i úroveň netržně stanovených „vnitrokoncernových“ realizačních cen v rámci mezinárodních společností, např. při vývozu produktů nebo komponentů z ČR a obdobně při jejich dovozu do ČR. Tyto ceny mohou být oproti skutečným nákladům vč. míry zisku při vývozu nižší a při dovozu vyšší. Stejně tak je možné, že výrobek je realizován obchodní firmou mimo ČR a tedy většina zisku odchází mimo atd. Možností jak přesunout zisk jinam, je bezpočet. Příčinu lze hledat především v přerozdělovacích procesech uvnitř těchto koncernů, které mají za cíl především daňovou optimalizaci v rámci skupiny (vyloučeny však nejsou ani politické faktory).³³

Takto vyjádřená úroveň produktivity tudíž zahrnuje i subjektivní faktory „nerovného“ ocenění výrobků. Jeho důsledky dopadají na výrobce v současnosti podstatně výrazněji, i když v mnoha případech se tento dopad „srovná“ uvnitř koncernu, v němž působí, než je tomu v případě nižší úrovně technických parametrů a kvality výrobků.

V souhrnu pak všechny tyto faktory vedou k nižší realizační ceně a v národohospodářském pohledu tedy vedou k nižšímu příspěvku pro HDP a nakonec i k nízké produktivitě. Přitom tato realizační cena je minimálně 20 - 25 % a v mnoha případech ještě podstatně níže než je cena srovnatelného výrobku konkurence.

Uvedené zjištění, že zaostávání úrovně produktivity méně vyspělých zemí – a zejména ČR – je v rozhodující míře způsobeno zaostáváním dosahovaných cen, nepřímo potvrdilo i šetření STEM ve 205 vybraných podnicích, z toho v 74 podnicích s převahou exportu. Toto šetření odhadlo úroveň produktivity zhruba na 72 % SRN a Rakouska a míru dosahovaných zaostávání cen také na 75 %.³⁴

Při hodnocení produktivity a její relace ve vztahu k úrovni mezd však nesmíme zapomenout na podstatný faktor, tj. dlouhodobě nízkou nastavenou kurs koruny, resp. rozdíl mezi oficiálním kursem a její paritou kupní síly. Jeho podhodnocení nemusí být totiž jen důsledkem cenových slev, ale i jejich příčinou.

Typickým dokladem tohoto vlivu je příklad českého způsobu transformace a koneckonců i nedávné kroky ČNB, vedoucí k devalvaci české měny. Taková devalvace může sice znamenat aktuální posílení konkurenceschopnosti některých firem prostřednictvím cenového podbízení na trhu (tedy firem, které stojí mimo síť nadnárodních firem a nezapojených do dlouhodobých smluv), ale především masivní redistribuci HDP z České republiky.³⁵

---

³³ Obdobným způsobem a z obdobných příčin funguje i „necenové přerozdělování přidané hodnoty“, které má ale stejně jako cenové přerozdělování vliv na vykázanou produktivitu v České republice. Jde o odliv české přidané hodnoty mezi firmami, tj. z dceřiné společnosti v ČR na její zahraniční matku či na jinou dceřinou společnost prostřednictvím různých vnitropodnikových půjček, drahých poradenských služeb a řady dalších kanálů. Důvodem je především daňová optimalizace uvnitř celé skupiny (zisk se převádí především tam, kde existuje daňový štít, tj. neplatí se žádné daně).

³⁴ Tento průzkum byl proveden v souvislosti s vypracováním studie Sociální a ekonomické dopady integrace České republiky do Evropské unie z roku 2001, na něj pak navázal další průzkum (Sofres Factum) v roce 2002, který byl zpracován pro navazující studii Sociální a ekonomické souvislosti integrace České republiky do EU. To také byly podle našich informací poslední reprezentativní průzkumy v podnikové sféře na toto velmi vážné téma.

³⁵ Nesmíme však zapomínat na to, že exportéři, kteří si díky devalvaci mohli výrazněji snížit cenu, pak ve chvíli, kdy devalvace doběhne do nákladů, se fakticky nemohou vrátit s cenami zpět na výchozí úroveň. V tom je tato cesta ve svých důsledcích zhoubná, protože po čase vyvolává tlak na další devalvaci. V případě devalvace české

Ukažme si tento problém na konkrétním příkladu České republiky. Reálný kurs české koruny měřeno porovnáním celkové cenové hladiny (deflátoru HDP) se v roce 2014 pohyboval okolo 17,20 Kč za euro. Z tohoto ukazatele také vyplývá, že při vývozu z každého získaného eura jsme v roce 2014 odevzdávali zboží a služby v hodnotě deseti korun a třiceti haléřů (rozdíl mezi 27,53 Kč v oficiálním kursu a 17,20 Kč podle reálného kursu koruny) do zahraničí fakticky zadarmo – bez ekvivalentu.

Tento kursový kanál znamená výraznou redistribuci finančních prostředků z České republiky. Řád této redistribuce si můžeme dost dobře ilustrovat na příkladu devalvace kursu koruny v roce 2013. Pro názornost uvádíme jen efekt, jaký mělo změkčení kursu na exportní straně. K vyjádření čistého efektu devalvace (byla provedena na počátku listopadu 2013) budeme porovnávat roky 2012 a 2014.

V roce 2012 byl celkový export vyjádřený v korunách 3 072,6 mld. Kč, při průměrném kursu koruny vůči euru 25,14 Kč to v eurovém vyjádření reprezentovalo 122,2 mld. eur. V roce 2014 byl celkový export v korunovém vyjádření 3 616,6 mld. Kč, což při průměrném kursu koruny vůči euru 27,53 CZK/EUR znamenalo 131,4 mld. eur. Čili zvýšení exportu o 9,2 mld. eur odpovídalo zvýšení exportu v korunovém vyjádření o 544 mld. Kč (zhruba 1/3 nárůstu byla pokryta růstem cen a 2/3 růstem objemu zboží). Tedy za zvýšení exportu v eurovém vyjádření o 1 euro jsme zaplatili 56,1 Kč. Jinak řečeno, kdyby obdobný kurs jako v roce 2014 byl již v roce 2012, tak bychom při stejném inkasu v eurech museli vyvézt do zahraničí navíc zboží v rozsahu 291 mld. Kč. Je v těchto souvislostech také paradoxem, uvědomíme-li si, že trvale narůstá aktivní saldo v zahraničním obchodě – z 305 mld. Kč v roce 2012 na 441 mld. Kč v roce 2014.

Devalvace koruny z roku 2013 má ještě jeden patrně klíčový problém. Oficiálně bylo jejím cílem rozhybat tuzemskou cenovou hladinu, která podle názoru centrální banky směřovala k deflaci, a oživit cenový pohyb v naději, že pak se prolomí cenová stagnace na vnitřním trhu, dojde k růstu cen a ekonomika dostane potřebný impuls ke zrychlení růstu.

Taková úvaha má určitou logiku. Její naplnění však předpokládá „spolupráci“ zahraničních trhů v tom, že jejich cenový vývoj bude v souladu s vývojem cen na vnitřním trhu. To se ovšem v našem případě nestalo a zahraniční trhy pokračovaly v poklesu cen především hlavních surovin a energií. Došlo tak k tomu, že dovoz za devalvované koruny sice mohl vést k určitému růstu cen, ale při současném poklesu nákupních cen na zahraničních trzích sotva mohlo dojít k nějakému inflačnímu impulsu pro český vnitřní trh. Pokles cen hlavních dovážených surovin byl větší, a tak kompenzoval růst cen způsobený devalvací.³⁶

Ve vývozu šlo o obdobný vývoj. Na jedné straně vyšší inkaso dosahované devalvovanou korunou a současně stagnace a pokles realizačních cen v zahraniční měně. Tedy i zde velmi omezený, až nulový efekt. Snaha „přetlačit“ našimi vnitřními nástroji vývoj na světovém trhu se ukázala jako zcela neúčinná a v podstatě naivní.

Úvaha o tom, že devalvací bude povzbuzen vývoz, do značné míry kopíruje obecné poučky z učebnic. V současné ekonomice jsou ovšem ceny na vyvážené produkty stanoveny na delší dobu a jsou v podstatě pevné (nikoli nekonečně pružné, jak o tom hovoří učebnice –

---

koruny, která byla provedena v roce 2013, ovšem nešlo primárně o to, že měl být podpořen vývoz. Její příčinou byl pokus – neúspěšný – vyvolat inflaci.

³⁶ Tento efekt lze velmi dobře dokumentovat na vývoji cen pohonných hmot, jejichž cena poměrně těsně kopíruje světové ceny ropy a tedy ceny dovozu. V roce 2013 byla průměrná cena nafty na tuzemském trhu 35,85 Kč za litr, v roce 2014 to bylo 35,80 Kč/litr a v prvním pololetí 2015 cena klesla na 31,36 Kč/litr (v návaznosti na pokles světových cen). Devalvace zde – a jde o jednu ze zásadních nákladových položek v některých typech služeb apod. – neměla naprosto žádný vliv na cenovou hladinu v tom směru, který byl centrální bankou devalvací sledován.

taky proto, že trh je monopolizován) a zvýšit jejich prodej na zahraničním trhu je nemožné, protože je také stanoven přesný harmonogram dodávek atd. Kromě toho – při současné zbožové struktuře hlavních vývozních komodit především v dodávkách komponentů – vychází prodejní cena českého dodavatele z přesné kalkulace nákladů, potřeby pracovního času apod. na straně odběratele. Zahraniční odběratel má přesně spočteno, kolik může dodávaná součástka, resp. komponent stát a nedovolí cenu zvýšit. Proto je představa o tom, že lze devalvací stimulovat ve větším rozsahu růst exportu (ve smyslu prodeje většího počtu kusů atd.), velmi sporná.

Východisko ze slepé uličky, kam se tato politika dostala, se hledá především ze strany centrální banky v podněcování růstu mezd a platů. Jde o snahu tlakem na růst mezd vyvolat růst nákladů a následně cenový růst. Tato snaha ovšem nevyhnutelně narazí při vysokém podílu exportu na nemožnost kompenzovat vzestup tuzemských nákladů růstem cen na zahraničních trzích. V současných podmínkách proto, že i zahraniční trhy spíše tendují k poklesu cen.

Jak jsme již ukázali výše, ceny dodávek na vnitro koncernové úrovni jsou řízeny zcela nezávisle od vývoje cen na tuzemském trhu – primárně totiž podle koncernových potřeb – a ceny pro ostatní dodávky jsou sjednávány jako dlouhodobé a za pevně stanovené ceny, resp. na vzájemně dohodnutých pravidlech cenové tvorby.

Proto tlak na růst mezd, jakkoli ho lze považovat za žádoucí, je jen sotva akceptovatelný na úrovni firem, neboť jim bude zhoršovat nákladovou strukturu. Navíc je jasné, že při struktuře ceny na firemní úrovni jsou mzdové náklady jednou z mála položek, kterou může firma kontrolovat. Většinu nákladů ve firemním účetnictví – kolem dvou třetin – představuje materiál a případně nakupované komponenty, dále tam jsou odpisy. Obě položky firma neovlivní. Přibližně další desetinu představují mzdové náklady a samostatnou položkou je zisk. Současná situace cenového poklesu na zahraničním trhu a také na vnitřním trhu tak do značné míry znemožňuje realizovat rychlejší mzdový vzestup tak, jak to předpokládal záměr autorů devalvace.

Proto lze považovat rozhodnutí o devalvací s cílem nikoli zvýšit export, ale vyvolat inflační tlaky za nezodpovědné. Při stávajícím rozložení sil na trhu se jeho záměr mohl naplnit jen při mimořádně příznivých podmínkách především ve vnějším prostředí. Byla to, řečeno sportovní terminologií, sázka na náhodu.

Efekt devalvace provedené v roce 2013 – jak se podle našeho názoru s odstupem času ukazuje – měl opačný účinek, než byl zamýšlen, budeme-li sledovat linii vztahu českých mezd ke mzdám ve vyspělých zemích EU, tedy míru jejich zaostávání. Toto zaostávání se vlivem devalvace zvětšilo (samozřejmě pokud hovoříme o úrovni mezd v kursovém přepočtu).

Proces sblížení mzdových úrovní byl přerušeno zhruba na 5 let. Tak dlouho totiž potrvá, než se růstem mezd a platů podaří vyrovnat pokles jejich úrovně (v kursovém přepočtu) měny vlivem znehodnocení koruny, tj. zvýšit úroveň průměrné mzdy o zhruba deset procent.

Teprve po návratu mezd na úroveň před devalvací může začít proces jejich přibližování k ostatním zemím. Tempo přibližování bude samozřejmě záviset nejen na tempu růstu mezd v české ekonomice, ale i na tempu růstu mezd v ostatních zemích. Přitom tempo přibližování mezd bude také urychleno očekávaným opuštěním pevného kursu koruny vůči euru a nevyhnutelným posilováním kursu koruny vůči euru.

Tak tomu bylo i před devalvací a nutně tomu tak musí být i po opuštění pevného kursu, založeného na intervenci centrální banky na udržení kursu. V situaci, kdy česká

ekonomika vytváří ročně trvale rostoucí přebytek obchodní bilance v řádu 13–15 mld. eur, nelze očekávat, že by nedocházelo ke zhodnocování koruny. A to bude mít příznivý vliv na sblížení úrovně českých mezd s vyspělými státy.³⁷

Jak bylo řečeno úvodem, produktivita práce v méně vyspělé zemi, jakou je i Česká republika, zaostává především vlivem výrazně nízkých dosahovaných cen produktů zejména v důsledku nerovného ocenění výrobků na vyspělých trzích. Proto je cesta cenové nákladové konkurenceschopnosti založená na devalvaci při současných podmínkách na trzích vyspělých zemí mimořádně nákladná.

V dlouhodobém horizontu tato cesta nadto prohlubuje propast v zaostávání dosahovaných cen – motivuje podniky spíše ke snazší cestě cenového podbízení než ke zvyšování kvality a složitosti produktů.

III. Závěrečná úvaha o změně hospodářské strategie České republiky

Dosavadní vývoj České republiky naprosto jasně ukázal, že dlouhodobou strategii ČR nelze zakládat na cenové (nákladové) konkurenční schopnosti – na nízkých mzdách, nízké míře pracovní právní a sociální ochrany, na nízkých daních a na nízkém kursu koruny (i když cenová konkurenční schopnost může být nahrazována jen postupně).

Velmi levná pracovní síla nejenže omezuje nutnou náhradu živé práce prací zpředmětněnou, ale především dlouhodobě formuje strukturu ekonomiky ve směru posilování výroby založených na levné práci a tedy i nízké kvalifikaci a konec konců vede až k technickému a technologickému zaostávání.

Cenová konkurence, která se opírá o nízké mzdy a náklady práce, jen zvyšuje ekonomickou neefektivnost, protože podporuje zastaralou strukturu výroby. Tím že firmy mohou zvýšit stupeň podhodnocení odměn svých zaměstnanců, se mohou vyhnout radikálnějšími opatřeními, jako je strukturální přestavba výroby, reorganizace podnikového vedení a nahrazení zastaralého vedení moderní technikou.

V tržním prostředí, kde se konkurence opírá o proces rozvoje výrobků, může strategie nízkých mezd, jejímž cílem je zachovat ziskovost stále zastaralejšího zařízení a výrobních linek, přinést jen dočasnou úlevu. Bylo by proto dobré zdůraznit, že existuje dolní limit pro mzdy a náklady práce na jakémkoli pracovním trhu. Naproti tomu v dlouhodobém horizontu limit pro pokles nákladů v důsledku technických zlepšení leží mimořádně nízko.

Pokud firmy investují do nové techniky nedostatečně, postupně se mohou dostat k tomu, že se výrobek stane natolik zastaralý, že se nedá prodat za řádnou cenu. V takovém prostředí se firmy a ekonomika pohybují po spirále směrem dolů, sledují stále krátkodobější cíle a jejich přežití stále více závisí na snižování nákladů. Výsledkem je přesun struktury

---

³⁷ Pokud jde o termín ukončení současného režimu intervence na devalvaci české koruny, pak může být takový termín poměrně blízko. Pokles cen již delší dobu trvá a nesporně se úroveň cen většiny produktů blíží svému dnu, a tedy i spotřebitelské ceny jako celek. Po jeho dosažení pak ceny již nebudou klesat a nevyhnutelně v dalším období porostou. A ani to nemusí být zásluha intervence centrální banky, neboť impulsem k takovému cenovému pohybu může být – a pravděpodobně také bude – cenový pohyb na světovém trhu. Tím spíše je potom současný režim měnové intervence zcela nezávislý na činnosti české centrální banky. O jeho smyslu pak ani nemluvě.

k nízkosofistikovaným výrobám montážního typu (mimo jiné velmi rychle reagujících na vývoj konjunktury či změnu vnějších podmínek).

Je samozřejmé, že tento směr, kterým se, poháněna vlastní setrvačností, ubírá česká ekonomika, se sám od sebe nezmění. Je proto třeba se vrátit k diskusi o reálné ekonomice a o zdrojích a šancích na posílení její skutečné a dlouhodobé konkurenceschopnosti a teprve na základě ujasnění si dalšího postupu resp. stanovení priorit a cílů se lze věnovat stanovení termínu pro přijetí eura. Manipulace s kursem měny může reálné ekonomice pomoci jen velmi omezeně, a to ještě jen krátkou dobu. V žádném případě zásadní restrukturalizační opatření v reálné ekonomice nemůže nahradit.

Česká ekonomika musí prokázat svou životaschopnost a konkurenceschopnost bez kursové berličky a pak uvažovat o přijetí eura. To je poučení z předchozích 25 let ekonomického vývoje České republiky a to je také podle ČMKOS jediná možná cesta k bezporuchovému přijetí eura.

Česká republika dnes reálně stojí – ať už si to uvědomujeme či ne – před volbou, zda se bude dále pokračovat a dále prosazovat politiku levné práce: levného kursu koruny, politiku nízkých mezd, nízkých sociálních standardů a nízkých daní a nebo se dá cestou moderního rozvoje.

Přirozeně, že na základě těchto skutečností se lze ptát, zda je vůbec v současnosti reálně zásadně změnit prosazující se směr hospodářské politiky, zda lze reálně uvažovat o jakési vládní hospodářské strategii v situaci, kdy už jsou „karty rozdány“, kdy se česká ekonomika vyprofilovala a možná, že se stále více profiluje jako záložní ekonomický prostor německé ekonomiky. Jakými cestami by bylo možné, v současné situaci po bezbřehé a v řadě případů přímo destrukční privatizaci, dostat se na špici v některých moderních a rozvíjejících se odvětvích či oborech, na špici v oborech, kde je také možno dosahovat rovnoprávných cen a vysoké produktivity práce.

Odpověď na takovou otázku není rozhodně jednoznačná, protože není ani zřejmé, zda se takový obrat v hospodářské politice v České republice podaří. Nicméně po 25 letech zkušeností dobře víme, co se stane, když budeme pokračovat dále stejnou cestou politiky levné práce. To je cesta technologického zaostávání a sestupu k nižším stupňům zpracování, s nižší přidanou hodnotou, s nižším oceněním, s nižší produktivitou a samozřejmě také s nižšími mzdami. Je to cesta trvalého uzamčení České republiky do pasti chudoby.

Již v minulosti - v roce 2012 - kdy ČMKOS zpracovala svoji Vizi pro ČR, považovala za zásadní – jako první krok, který by měl předcházet všem konkrétním úvahám o koncipování reálné ekonomiky, formulovat opatření, která povedou k narovnání ekonomického prostředí, k jeho větší transparentnosti.

Proto vytyčila jako zásadní opatření, které musí předcházet jakýmkoli dalším opatřením – boj proti korupci. Od doby publikace této vize uplynulo několik let a přesto nelze tvrdit, že by korupce byla v naší společnosti vykořeněna. Je i nadále přítomna – možná v jiných formách, ale její vliv na veřejný život je příliš silný.

V současnosti je korupce ve skutečnosti jen špičkou ledovce, jedním z chapadel mnohvrstevnatého systému, který má různé názvy - nejčastěji stínová ekonomika. Součástí „boje proti korupci“ by proto měl být stejně intenzivní boj i proti organizovanému zločinu, daňovým únikům, praní špinavých peněz, práci na černo tj. boj proti negativním společenskoekonomickým jevům. Bez tohoto opatření, předsunutého před všechna opatření v ekonomické a sociální oblasti, nelze ve skutečnosti zaručit efektivnost a účinnost přijímaných opatření hospodářské politiky.

Negativní jevy se v české ekonomice rozrostly do takové míry, že podkopávají fungování tržních principů, rovnost pravidel a ve svém důsledku i rozhodování tržních subjektů. Masivní daňové úniky erodují integritu daňového systému, odlivem prostředků z oficiální do neoficiální ekonomiky destruuje ekonomiku státu, především finanční systém. V těchto podmínkách je obtížné dosáhnout a trvale udržet makroekonomickou stabilitu.

Plíživá korupce, rozmach daňových úniků, všeobecné okrádání, stále nové a nové korupční skandály zasahující až do nejvyšších pater politiky, nedodržování dohod, to vše narušuje stabilitu, efektivnost a hlavně důvěryhodnost institucí, právního systému i systému celé společnosti.

Do formálního i neformálního pletiva společenských vztahů české společnosti se evidentně zakládají změny, které mají téměř nevratný charakter a poté, co se pod vlivem nátlakových skupin postupně institucionalizují tedy stávají se součástí denního života občanů a firem, pak zcela zákonitě narušují základní pilíře fungování státu a demokratického zřízení. Růst korupce jako jednoho z nejvýraznějších projevů stínové ekonomiky odrazuje vstup zahraničního kapitálu a naopak přitahuje vstup peněžních prostředků (a vlivu) mafií a kriminálních organizací. Následkem je deformace trhů a celkově nižší efektivnost. Je naprosto nezbytné vedle boje proti korupci zpracovat a s tímto dokumentem propojit akční plán boje proti daňovým únikům, praní špinavých peněz, práci na černo a dalším negativním ekonomickým jevům.

I když současná vláda přijímá některá opatření, která mají potlačit korupci, jde zatím jen o návrhy, které nemají podobu zákonů. V některých případech pak jde o opatření, která jsou zjevně neúčinná, okleštěná, s podstatně menším účinkem než by bylo žádoucí. Je patrná – což je velmi znepokojující – i zjevná snaha části současného politického spektra, vyhnout se takovým opatřením resp. redukovat je do podoby, která by nebyla dostatečně účinná. Proto naléhavost boje za potlačení korupce není menší než před lety.

Opatření, která by mohla posunout českou ekonomiku směrem k vyšší výkonnosti, která by změnila její dosavadní charakter ekonomiky s nízkou přidanou hodnotou s nízkým mzdami a tedy i nižší životní úrovní, lze zatím formulovat jen – kromě výše uvedeného – v obecnějších rysech.

Za velmi důležité považujeme především to, že česká ekonomika resp. i Česká republika jako celek nemá resp. nerealizuje žádné velké projekty. Takovým projektem, který bude realizován – bez ohledu na to, jaká vláda nebo politická koalice, zda pravicová či levicová zjednodušeně řečeno, momentálně vládne. Takovým projektem by mohla být urychlená dostavba dálniční sítě. Ovšem to není projekt, který by výrazněji posouval výkonnost ekonomiky – navíc je to projekt, na kterém lze spíše demonstrovat neschopnost ho realizovat a dokončit.

Takovým projektem může být síť rychlých železnic zabezpečujících propojení našich hlavních center s evropským systémem rychlé železniční dopravy – tentokrát i ve vazbě na dodávky potřebné techniky od tuzemských výrobců. Takovým projektem může být i zvýšení soběstačnosti českého zemědělství – také s ohledem na budoucí vývoj ve světě, stejně jako projekt úsporného hospodaření s vodou – očekává-li se určitá změna klimatu, na kterou je nutno se připravit atd. O takových velkých projektech je nutno začít vážně diskutovat a tato témata předložit k odborné diskusi.

V této souvislosti je pak i jedním z možných směrů úvah o budoucnosti české ekonomiky vyšší využití předpokladů v relativně vzdělané a kvalifikované pracovní síle České republiky, která umožňuje orientaci na necenové (kvalitativní) konkurenční výhody. Na rozdíl od některých současných úvah, které spoléhají na to, že zde vytvoří se státní

podporou pracovní místa vyžadující jen málo kvalifikovanou práci (a tedy s nízkými podprůměrnými mzdami), která budou nevyhnutelně přitahovat pracovní síly především ze zahraničí, jde o přesun k aktivitám s vyšší přidanou hodnotou. Tyto aktivity by se měly zaměřovat na výrobu sofistikovanějších výrobků, na technologicky náročné fragmenty produkčního řetězce, na odstranění srážek z ceny na „zboží z Východu“, na zapojení do mezinárodních odbytových sítí atd. **Tyto kvalitativní faktory mohou zlepšit docilované zahraniční i domácí ceny a tím i národohospodářskou produktivitu práce, aniž by se nutně zvyšovala „fyzická“ resp. „naturální“ produktivita.**

V dlouhém časovém horizontu rozhoduje o hospodářském růstu lidský kapitál a technologický pokrok. Konkurenceschopnost ekonomiky závisí na prosazování inovací na základě výzkumu a vývoje, na vzdělávání a kvalifikaci pracovních sil, na investicích do restrukturalizace a modernizace výrobních kapacit při osvojování nových technologií.

Jaké předpoklady zde existují pro rozvoj klíčového růstového faktoru – lidského kapitálu? Předchozí století s sebou přinesla určitou civilizační úroveň, mimo jiné impozantní rozvoj technické zdatnosti a inženýrské dovednosti zdejších pracovních sil. Dodnes se to projevuje například v rychlosti osvojování technických kvalitativních parametrů výroby, překvapující zahraniční investory. Podle některých srovnání je patrné, že co v jiných zahraničních pobočkách trvá roky, to zdejší inženýři a technici zvládají v řádu měsíců. Je tedy na co navazovat!

Problém tkví v tom, že inovační kapacita byla silně oslabena v době, kdy země téměř po půl století ztratila kontakt s vyspělým světem. Některé dříve existující přednosti lidského kapitálu byly zčásti ztraceny. Po staletí kumulované tradice a dovednosti však nezmizí naráz. Je pravděpodobně ještě čas na ně navázat masivnějším investováním do absorpční schopnosti země, umožňující rychlejší přenos nových technologií ze zahraničí.

Aby však bylo možno uzavírat mezeru v ekonomické úrovni, je nutno souběžně uzavírat mezeru technologickou. Přetrvávání v pozici „low cost economy“ by také mohlo skončit uzamčením v pastí chudoby – „low-growth trap“.

Při přechodu k tržní ekonomice se pozornost soustředila na provádění systémových a institucionálních změn, jejichž určité opoždování na počátku transformace je všeobecně vnímáno jako hlavní příčina pomalejšího ekonomického růstu v České republice. Původně zvolený způsob privatizace také vedl ke značnému pokřivení motivací, když podněcoval spíše k majetkovým přesunům a finančním spekulacím než k dlouhodobému rozvoji nově nabývaných podniků.

Pokračování v systémových reformách a opatřeních – formujících příznivé podnikatelské prostředí a motivace: úměrné daňové zatížení, mechanismus restrukturalizace a úpadku podniku, zlepšení vymahatelnosti práva a boj proti korupci, odstraňování byrokratických překážek – zůstává i nadále mimořádně důležité. K tomu se přidružuje potřeba zásadních reforem veřejných financí, které by zajistily fiskální konsolidaci a udržitelnost financování penzijních a zdravotnických systémů. Překonání zaostávání v kvalitě institucionálního prostředí je jedním z rozhodujících předpokladů urychlení ekonomického růstu.

Současně však nazrál čas rozšířit pozornost na rozvoj dlouhodobých růstových faktorů. Praktické kroky k rozvoji inovační kapacity a technologické absorpční schopnosti se vztahují k širokému spektru aktivit. Týkají se investic do znalostí a přizpůsobivosti lidského činitele (celoživotního vzdělávání, zvýšení podílu terciárního vzdělání, všeobecné počítačové gramotnosti, jazykové přípravy), zlepšení přenosu poznatků výzkumu do hospodářské praxe,

uvolnění přístupu k rizikovému kapitálu, celkově pak profesní a územní mobility na trhu práce.

Předpokladem je mimo jiné i překonání odtrženosti univerzit a technických vysokých škol od podnikatelské sféry a posílení dříve tradičně rozvinutého technického a učňovského školství. Mnoho let se hovoří o nutnosti posilovat technické školství, mluví se o posilování učňovského školství, o rozvoji technických profesí atd. a zde by mohla být konečně příležitost pro zajištění absolventů technických profesí pro českou ekonomiku něco skutečného udělat. I to by měly být jeden z projektů, který by zajišťoval budoucí podmínky pro českou ekonomiku.

Výdaje na lidské zdroje v roce 2011

Země	Veřejné výdaje na vzdělání v % HDP
EU 28	5,25
Německo	4,98
Finsko	6,76
USA	5,13
Slovinsko	5,68
Polsko	4,94
Maďarsko	4,71
ČR	4,51
Slovensko	4,06

Pramen: Eurostat, Structural Indicators, červen 2004

Hrubé domácí výdaje na výzkum a vývoj v roce 2012

Země	Celkem v % HDP	z toho financováno podniky (% HDP)
EU 28	2,01	1,10
Německo	2,88	1,90
Finsko	3,43	2,16
USA	2,79	1,66
Japonsko*	3,38	2,59
Česko	1,79	0,65
Maďarsko	1,27	0,60
Polsko	0,89	0,29
Slovensko	0,81	0,31
Slovinsko	2,58	1,60

Pramen: ÚV, Mezinárodní srovnání ukazatelů VaV,
*) rok 2011

Výdaje na lidské zdroje, vyjadřované jako veřejné výdaje na vzdělání v relaci k ekonomické úrovni, jsou v Česku pod úrovní evropského průměru i pod průměrem nových členských zemí SVE.³⁸ Celkové výdaje na výzkum a vývoj jsou v Česku sice značně nad úrovní nových členských zemí, avšak výrazně pod úrovní průměru EU. Zvláště nízká je participace podnikatelské sféry na těchto nákladech.

³⁸ Česká republika má páté nejnižší veřejné výdaje na vzdělání mezi novými členskými zeměmi SVE. Nižší náklady má jen Chorvatsko, Slovensko, Bulharsko a Rumunsko.

Při modernizaci a restrukturalizaci produktivního kapitálu by investice měly být zaměřovány k sofistikovanějším výrobám a službám s vyšší přidanou hodnotou, na technologicky náročnější fragmenty produkčního řetězce a využití kvalifikovaných pracovních sil při vyšším podílu výdajů na výzkum a vývoj. K tomu by měly sloužit opatření v daňové oblasti a restrukturalizace výdajů veřejných rozpočtů spolu s přehodnocením systému investičních pobídek. Daňové úlevy by se měly týkat jak amortizačních a investičních odpisů, které jsou daleko lepším stimulem pro investování než nižší sazby daně, tak i výdajů na podporu vědy, výzkumu a vývoje. Investiční pobídky by měly směřovat k sofistikovanějším výrobám a službám a k rozšíření výroby komponentů v domácích malých a středních podnicích, kooperujících s velkými investory.

Zarážející je, že v českém zpracovatelském průmyslu je intenzita výzkumu a vývoje u podniků pod zahraniční kontrolou podstatně nižší než u domácích firem. Např. v roce 2013 podle údajů statistik ČSÚ činil podíl výdajů výzkum a vývoj na hrubé přidané hodnotě u zahraničních afilací 4,8 %, zatímco u národních firem 8,58 %. Zahraniční investoři se orientují převážně na levnou pracovní sílu a jimi provozované podniky představují z velké části jen „montovny“ (viz zejména výrobu elektrických a optických přístrojů). I u dříve výrazně nadprůměrného automobilového průmyslu se dnes u zahraničních afilací pohybuje výdaje na výzkum ve vztahu k hrubé přidané hodnotě na těchto průměrných číslech. Nutno však dodat, že v posledních letech se situace výrazně zlepšila. Ukazuje se, že je nutno v této oblasti zásadně reorientovat investiční pobídky tak, aby se zvyšoval podíl tuzemské přidané hodnoty ve výrobcích i službách.

Zaměření specializace je nutno všeobecně pozvednout ze všech hledisek faktorové, technologické i kvalifikační náročnosti. Opravdový obrat v hospodářské strategii, který vyžaduje nejen adekvátní koncepci, ale i změnu v postojích občanů i podnikatelské sféry. Česká republika může z tohoto procesu mnoho vytěžit, poučí-li se z „nejlepší praxe“ a podaří-li se jí stimulovat svou inovační schopnost. Její pozice v rámci společenství zemí Evropské unie se tak může začít výrazně zlepšovat a též lépe odpovídat historicky daným předpokladům.

Současné době zaznamenává česká ekonomika rychlý ekonomický růst a ten vede k tvorbě dalších nových pracovních míst. Odhaduje se, že se počet volných pracovních míst zvýšil na více než 100 tis. a oproti roku 2014 vzrostl o polovinu. Nejčastěji jsou poptávány technické profese do výroby, ale také řidiči, lidé do zdravotnictví apod. Vzhledem k tomu, že nedostatek těchto pracovních sil zjevně není možné odstranit z tuzemských zdrojů, jsou potom předkládány návrhy na „dovoz“ těchto pracovních sil jednak ze sousedních nečlenských zemí EU, případně i ze vzdálenějších zemí mimo evropský kontinent.

Lze bezesporu pochopit, že k takovým návrhům se lze uchýlovat tam, kde jde o krátkodobé překlenutí nedostatku pracovních sil, zejména pak ve výrobě – v průmyslu a službách především. S tím je pak spojena úvaha, že po překonání nedostatku pracovních sil by pak bylo možné, aby došlo k jejich návratu do jejich původních zemí.

Předkládat takové návrhy jako koncepční tj. dlouhodobé řešení je podle našeho názoru spíše doklad toho, že česká ekonomika resp. firmy, které zde působí, chtějí i nadále pokračovat v dosavadním trendu svého rozvoje - tedy spoléhat na lacinou pracovní sílu a tímto způsobem realizovat svoji relativní komparativní výhodu.

Takový postup je sotva dlouhodobě ospravedlnitelný a nevyhnutelně povede ke konzervaci dosavadní struktury ekonomiky. Z ekonomické historie je známo, že tam, kde se projevoval nedostatek kvalifikovaných pracovních sil se úspěšné ekonomiky uchýlovaly k tomu, aby nahrazovaly lidskou práci technikou, tedy zaváděly stroje, moderní poznatky včetně organizace práce do výroby a tak znásobovaly produktivitu práce a v souhrnu

i celkový vytvářený produkt. Zapojit dalšího pracovníka, který bude pracovat se stávající produktivitou nemůže přinést efekt, jako když je osvojeno nové řešení, nová technika umožňující často pracovat s násobně vyšší produktivitou.

To by byla ovšem jiná cesta. Diametrálně odlišná od té, kterou se dnes snaží někteří představitelé českého průmyslu resp. byznysu navrhnout a následně požadovat její podporu ze strany vlády – v podobě nějaké stimulace apod. Je to nade vše pochybnost také cesta, která je v rozporu s úsilím odstraňovat rozdíly ve mzdových úrovních mezi českou ekonomikou a vyspělými zeměmi EU.

ČMKOS

Českomoravská konfederace odborových svazů, 2015